

Kamusal Alanların İdeolojik Kurgusu: Bir Eleştirel Toponimi Denemesi¹

The Ideological Fiction of Public Areas: An Essay on Critical Toponymy

Selim Bozdoğan^{†*}, Sedat Benek^b

MakaleBilgisi

Araştırma Makalesi

DOI:

10.33688/aucbd.1137487

Makale Geçmişi:

Geliş: 29.06.2022

Kabul: 29.10.2022

Anahtar Kelimeler:

İktidar

Adlandırma

İdeoloji

Gösterge

Öz

Yer adlarıyla ilgili Türkçe literatürdeki çalışmaların büyük çoğunluğunun, olguyu nesnelleştirerek mevcut verilerin betimlenmesi, sınıflandırılması ve sayısallaştırılması şeklinde incelediği saptanmıştır. Olguya sağlanan bu pozitivist ayrıcalığın, adlandırmanın doğasında yatan iktidar ilişkilerinin göz ardı edilmesine neden olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmanın amacı, adlandırma pratiklerinin iktidar ve ideoloji ile olan ilişkisini, teorik bir çerçevede tartışmaktır. Bu tartışma, "iktidar mutlak mekân perspektifi ile adlandırır" varsayımından hareket etmektedir. Çalışmanın teorik ve kavramsal (gösterge, ideoloji) bağlamı, mutlak mekân eleştirisine dayanmaktadır. Bu eleştiri; iktidar, adlandırma, ideoloji ve gösterge kavramlarından hareketle teorik bir okuma biçimine yoğunlaşmaktadır.

Article Info

Research Article

DOI:

10.33688/aucbd.1137487

Article History:

Received: 29.06.2022

Accepted: 29.10.2022

Keywords:

Power

Naming

Ideology

Sign

Abstract

It has been determined that the majority of studies in the Turkish literature on place names examine the phenomenon by objectifying, describing, classifying and digitizing the existing data. It has been determined that this positivist privilege provided to the phenomenon causes the power relations inherent in the naming to be ignored. The aim of this study is to discuss the relationship of naming practices with power and ideology in a theoretical framework. This discussion is based on the assumption that "power names with the perspective of absolute space". This criticism; It focuses on a theoretical reading style based on the concepts of power, naming, ideology and sign.

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: selimbzdogan@gmail.com

¹ Bu çalışma Harran Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü tarafından 21075 proje numarasıyla desteklenen doktor tez çalışmasından üretilmiştir.

^a 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye. <http://orcid.org/0000-0001-8852-8974>.

^b Harran Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye, <http://orcid.org/0000-0002-5221-9683>.

1. Giriş

Türkçe coğrafya literatüründe ‘yer adları’ başlığını taşıyan birçok çalışmanın, teorik düzlemi bir tarafa bırakarak yer adlarının sınıflandırılması ve betimlenmesine yoğunlaştığı belirlenmiştir. Geleneksel araştırmalar, büyük ölçüde adların ezoterik ve ansiklopedik doğasına yönelmiştir. Bu çalışmalar, etimolojik ve taksonomik kaygılar ile yer arasındaki ilişkiden hareket etmiştir (Stewart, 1954: 2; Tankut, 1936: 9; Wright, 1929: 140). Araştırmalar, önceden tanımlanmış coğrafi bir alan içindeki yerleri, ‘nesnelere’ veya ‘eserler’ gibi işlev gören şeffaf göstergeler olarak ele almıştır (Zelinsky, 2002: 243). Bu çalışma, yer adlarının otantik kökenleri için ansiklopedik bir araştırmaya yönelmediği gibi, yer adlarını belli bir düzene koymak için ‘kesin’ bir sınıflandırma sistemine de başvurmamaktadır. Bu çalışmanın amacı, *adlandırma pratiklerinin* iktidar ve ideoloji ile olan ilişkisini teorik bir düzlemde tartışmaktır. Adlandırmak ne anlama gelir? Kim adlandırır? Ad ile adlandırılan yer arasında nasıl bir ilişki vardır, soruları iktidar ilişkilerinden bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla bu çalışma, *yerleri adlandırma pratikleri* ile egemenlik/iktidar arasındaki bağıntıya yoğunlaşmaktadır.

Güven Şahin’in (2010) “Türkiye’de Yapılmış Toponomi Çalışmaları” başlıklı makalesi, Türkçe literatürde yapılmış yer adı çalışmalarına ulaşmak için önemli bir rehberdir. Şahin’in çalışmasındaki coğrafya disiplini¹ ile ilgili toponimi literatürünün neredeyse tamamına yakını incelenmiştir. Hem Şahin’in yaptığı literatür incelemesi hem de yakın zamanlı çalışmaların büyük çoğunluğu mevcut verilerin nesnelleştirilmesi, betimlenmesi ve sayısallaştırılmasına yoğunlaşmışken teorik tartışmalara yer vermemişlerdir (Aliagaoglu ve Uğur, 2018: 1; Aliagaoglu ve Uzun, 2011: 123; Baysan ve Kara, 2014; Çildam, 2019; Günel, 2012; Günel, vd., 2011: 463; Güner ve Ertürk, 2004: 39; Tunçel, 2000)². Bu çalışmalarda amaç, genellenebilir tahminlerin nedensellik ilişkisini ortaya çıkarmaktır. Bu durumda yer adları, doğal gibi görülen bir tipolojiye dönüştürülmekte; sınıflandırma ve betimlemenin dayanmış olduğu kurucu otoriterleşmenin politik süreçleri göz ardı edilmektedir (Feyerabend, 2017; Foucault, 2013). Olgusal anlamda betimleme ve sınıflandırma zorunlu olmakla birlikte, tek başına yeterli değildir. Çünkü bir adın betimlediği şey ile özdeşleştirilmesi, ad değişiklikleri başta olmak üzere adın farklı şekillerde yorumlama biçimlerinin de göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Ad değişiklikleri, bunun en güzel örneğini vermektedir. Ayrıca bu örnekler, 1941 tarihli *Coğrafya Kongresi*’nde yapılan yer adı tartışmaları (Durgun, 2018: 215) ile 11-13 Eylül 1984 tarihli *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri* üzerinden teorik bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda, anlamlı sonuçların ortaya çıkacağı aşikârdır.

Bu çalışma, altı başlık halinde yazılmıştır. Birinci başlığı Giriş oluştururken, ikinci başlıkta kavramsal ve teorik bir tartışma yer almaktadır. Bu başlıkta, iktidarın yer adlandırma uygulamalarının bu çalışma açısından teorik çerçevesi çizilmektedir. Buradaki teorik varsayımımız, şudur: ‘İktidar adlandırmaları *mutlak mekân* perspektifinin bir sonucudur’. Her iktidarın kendi ‘siyasal ideolojisi’ ile şehirselleşen mekânı adlandırdığı göz önüne alındığında, eski adın iktidar için bir anlama sahip olmaması (aslında bir anlamı olduğu için), mutlak mekân yaklaşımının bir sonucudur. Yeni adlandırmalar da iktidar ideolojisi temelinde ortaya çıktığı için mutlak mekân perspektifiyle doğrudan ilişkilidir. Çalışma, mutlak mekân ile adlandırma arasındaki ilişkinin şehirselleşen mekândaki işleyişini anlamak adına yer adlarını, *gösterge* biçiminde düşünmektedir.

Üçüncü başlıkta, adlandırma ile iktidar arasındaki ilişki düşünce tarihinden hareketle analiz edilmiştir. Böyle bir analizin amacı, iktidarın adlandırırken addaki anlamı sabitlemeye çalıştığını ortaya koymaktır. Bu sabitlemeye kimi zaman şiddet kimi zaman ise rıza aygıtları eşlik etmektedir. Fakat modern toplumlarda adlandırma, çoğu zaman, iktidarın semantiği olarak işlev görmektedir. Bunun en somut örneği, farklı iktidar ideolojilerini imleyen adların, şehrsel mekânda yan yana durmasıdır.

Dördüncü başlıkta, ilkin, siyasi tarih bağlamında yerleri adlandırma mevzusu, egemenlikle olan ilişkisi içinde tartışılmaktadır. Bunun ardından şehrsel mekânın bilinçli ideolojik göstergeler üzerinden adlandırılması ve yeniden adlandırılması, Fransız Devrimi'nden itibaren ele alınmaktadır. Özellikle belirtmek gerekir ki, bu çalışmada belirli yer adları göstergebilimsel bir analize tabi tutulmamıştır. Modern toplumlarda şehrsel yer adlarının farklı ideolojik boyutlara sahip olduğunu vurgulamak adına, yer adları bir gösterge biçiminde tartışılmıştır.

Beşinci başlıkta ise, şehrsel mekân adları ideolojik bir gösterge biçiminde tasavvur edilmektedir. Şehrsel mekân adları yani cadde, bulvar, meydan, park, okul adları vs. farklı anlamları ve ideolojileri imlemesinden dolayı bir gösterge olarak düşünülmektedir. Farklı ideolojileri temsil eden adların yani göstergelerin mekânda yan yana durmalarının ideolojik veçhelerini açıklamak adına şehir, *metin* kavramı üzerinden bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Örneğin Ankara'nın şehrsel mekânında *Atatürk*, *Cumhuriyet*, *Ziaur Rahman*, *Huri*, *Yılmaz Güney*, *Necmettin Erbakan* vs. adları, farklı ideolojileri işaret etmesi bakımından, şehri bir *metin*'e dönüştürmektedir.

Bu çalışma coğrafya, felsefe, sosyoloji ve siyaset bilimi alanındaki teorik tartışmalardan yola çıkmaktadır. Disiplinlerarası teorik bir tartışmadan hareket edilmesi, hem ad ile yeri hem de iktidar ile adlandırmayı tözleştirme tehlikesinden kurtarmakta ve düşünümsel bir bakış açısı sağlamaktadır. “Tözleştirme tehlikesi”nden kasıt, adlandırmanın salt iktidar ve egemenlik etrafından cereyan eden bir özdeşlik pratiği olmadığını belirtmektir. Bu çalışma her ne kadar adlandırma ve iktidar ilişkisinin coğrafi alana müdahalesini konu edinmiş olsa da, bazı grupların (etnik ya da dinsel) belirli ‘taktiklerle’ şehrsel mekânı adlandığı bilinen bir durumdur (Günel, 2012).

2. Teorik ve Kavramsal Bağlam

Adlandırma, doğası gereği boşluktan doğar, yani yokluğu varlığa getirme çabasıdır. Bu bir icat, yeni bir şeyle ilgili olduğu kadar, iktidarın var olan adları değiştirmesi sürecinde de geçerlidir. “Çünkü iktidar adlandırırken, *boşlukla* konuşur” (Myers, 2009: 96). İktidar adlandırmayla, yeni bir şeyin varlığına çağrı yapar. İktidar adlandırmalarında mekân, ‘geometrik-mutlak *boş* bir düzlem’ dâhilinde ‘rasyonelleştirilir’. Mutlak mekân ve rasyonalizm arasındaki bağıntı, iki şekilde tezahür eder. Birincisi, sömürgecilik faaliyetlerinde sömürülecek yerin, harita üzerinden ‘mutlak bir düzlem’ dâhilinde hesaplanarak ele geçirilmesinde ortaya çıkar. Sömürgecilik faaliyetleri ile modern kartografinin eş zamanlı ortaya çıkışı bunun somut bir örneğidir (Harley, 2001; Jackson, 2003; Pickles, 2011). İkincisi, endüstriyel kapitalizmin kentleşme ile olan ilişkisinde bürokratik aygıt mekânı, mutlak görür: İmar ve bölge planları, çevre düzenlemeleri, kamusal hizmetler ile yol sistemleri, ikametgâh bilgileri, posta, telgraf ve telefon hatları vb. hizmetlerin şehrsel mekândaki işleyişi, rasyonelleşmiş bürokratik bir yapıyı gerektirir. Gearóid Tuathail (Gerard Toal) (1996: 8) coğrafi bilgi üretiminin ve mekân düzenlenmesinin modern iktidarın oluşumundaki merkezi konumunu ifade etmek için ‘jeo-iktidar’ kavramını kullanır.

İktidar teknolojisi olarak jeo-iktidarın kamusal hizmetleri düzenlemesi, şehirsal mekânın (yerler arası uzaklık, yolların uzunluğu, evlerin ve kamusal mekânların kapladığı alan vb.) harita üzerinden mutlak bir hesaplanmasıyla gerçekleşir.

Mutlak mekân yaklaşımı, rasyonalist felsefi gelenekle doruk noktasına ulaşmakla birlikte endüstriyel kapitalizmin şehirsal mekânı yeniden düzenlenmesiyle somut bir görünüm kazanmıştır. Rasyonalist düşünür Rene Descartes'a göre, yaşanan dünya yüzeyi üzerindeki maddi tözler (res extensio) arası farklılıklar, *Koordinatlar Düzlemi* ($y=f(x)$) üzerinden homojen kesin noktalar ile matematiksel olarak hesaplanabilir (Bozdoğan ve Benek, 2022). Elbette Descartes'ın rasyonalist felsefi düşüncesinin, endüstriyel kapitalizmin "rasyonel pragmatizm" ile bir ilişkisi yoktur. Fakat Descartes'ın mekânı bedenle özdeşleştirip bütün bedenleri homojen noktalar üzerinden hesaplama yöntemi, 19. yüzyıl rasyonalizminin şehir düzenlemeleriyle paralellik arz etmektedir. Bu bağlamda mutlak mekân yaklaşımı, mekân-insan etkileşiminin mekânı yapılandırma (yer'e dönüşüm) biçimleri yerine, mekânı imar planları dâhilinde ve verili haritalar üzerinden homojen boş bir düzlem biçiminde görür. Burada insan-doğa ile toplumsal ilişkilerin mekânı yapılandırmadaki gücü yani çevresel geçmişin bilişsel hafıza üzerinden mekânı değiştirme ve dönüştürme kapasitesi göz ardı edilmektedir. Fakat mekân; insan pratikleri ve 'habitus'unun eğilimlerini içerisinde barındıran aktif bir süreçtir (Bourdieu, 2017; Bourdieu ve Wacquant, 2021).

Mekânın mutlaklık'ı; mekânda homojenliği gerektirir (Ponty, 2016: 330) ve insan ilişkilerinin yapılandığı yerler (Relph, 1976: 140) ile 'antropolojik yerlerin' (Augé, 1995: 45) 'yokluğu' yani 'boşluğu' demektir. Mutlak mekân yaklaşımının mekânı boşlukta görmesi, egemenin gözü olarak işlev gören 'mekân bilimi' ile doğrudan ilişkilidir (Lefebvre, 2014: 33-48). Mekân bilimine göre, "mekân üzerinde yaşayanlar homojen ve nicel bir nüfus sayımı ilkesidir" (Bozdoğan ve Benek, 2021: 192). Bu yüzden iktidarın yaptığı adlandırmalar, 'mutlak mekân' tasavvurunun bir sonucudur. Çünkü iktidarların mekânı ele geçirme ve yeniden dönüştürme çabalarının altında, kendi ideolojisini varlığa getirme çabası yattığı için iktidar mekânı, toplumsal ilişkilerin yapılandığı anlam ağlarından azade görür. Geçmişin izleri (trace), birikimleri ve yerlere sirayet etmiş hafıza biçimleri göz ardı edilir (Tuan, 2001) ve mekâna yönelik her türlü müdahale, iktidar ilişkilerinin pekiştirilmesi adına meşru görülür. Bu bağlamda iktidarların yerlere müdahalesi, *boşaltmanın ve doldurmanın içkin diyalektiği* üzerinden işlemektedir. Sömürgeci ormana bakıp boş mekân görürken, yerliler 'yer' (dolu) görürler (Cresswell, 2004: 9). Sömürgecinin mekânı 'boş' görmesi, yerlinin mekânı -anamlarla, değerlerle, sembollerle- 'dolu' görmesinin ön varsayımına dayanır. Yerli için mekân, sayısız deneyim biçiminin yaşandığı ve tarihsel süreçte toplumsal ilişkilerin yapılandığı "duygusal bir yerdir" (Kearney ve Bradley, 2009: 79). Bu yerler, matematiksel bir düzlemde hesaplanarak üretilmiş "soyut mekânlar" değildir. Elbette üretilmiş soyut mekânlar, belli bir zamandan sonra yer'e dönüşmektedir. Henri Lefebvre'nin kavramsallaştırmasını ödünç alarak, "mekân temsilleri" belirli bir zaman aralığından sonra "temsil mekânları" haline gelebilmektedir (Lefebvre, 2014: 68). Örneğin, Ankara'nın başkent ilan edilmesinden sonraki süreçte, şehirdeki mahalle adlarının neredeyse tamamı değiştirilmiştir. "Mekân temsilleri" olarak yeni mahalle adları, günümüzde orada yaşayanlar için belirli bir hafızayı ve kimliği nitelemesi hasebiyle "temsil mekânı" işlevi görmektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi bu çalışma, *iktidarın adlandırma eyleminin* temelinde yatan egemenlik ilişkilerini, teorik bir düzlemde tartışmaya çalıştığı için mekân ve yer tartışmasına girmemiştir. Böyle bir tartışma hem bu çalışmanın sınırlarını aşmakta hem de çalışmanın amacının dışında durmaktadır. Yine de bu konuda bir noktaya dikkat çekmekte fayda var. Yer adı çalışmalarının yer'i fenomenolojik bir otantikliğe indirgenmemesi adına, özdeşlik eleştirisinin yapılması elzemdir. İktidarın 'mutlak mekân' perspektifinin bir sonucu olarak yapılan adlandırmalar, uzun bir zaman diliminden sonra, orada yaşayanlar için 'duygusal bir yer' haline gelir. Bu duygusallık, bireysel ve toplumsal kimlik ile toplumsal hafızanın oluşum sürecine de doğrudan dâhildir. Christopher Tilley'in vurguladığı gibi (1994: 15), "kişisel ve kültürel kimlik, yere bağlıdır". Burada yer, insanın çevre ve toplumsal ilişkilerle yaşamış olduğu dolayimli ve dolayısız karşılaşmaların üretmiş olduğu anlam sistemlerinin maddileştiği mekândır. Bu yüzden bireysel kimlik ve toplumsal hafızayla doğrudan ilişkili olan yer adları, iktidar adlandırmaları ve ad değişiklikleri bağlamında düşünüldüğünde farklı bir tartışma ortaya çıkmaktadır.

Örneğin yüzyıl önce adı değiştirilmiş bir yer adının 'şimdinin duygusal coğrafyası' olması, onu geçmişteki ad değişikliğinin temelinde yatan iktidar ilişkilerinden müstakil kılmaz. Dolayısıyla yüz yıl önceki adın duygusal coğrafyası, iktidarın mutlak mekân perspektifi dâhilinde bir *hafıza-kırma* uğratılmıştır. İktidar ile yer adlandırma stratejisinin bu boyutu, yer adlarını geçmişten arındırıp 'şimdinin fenomenolojisine' yerleştirmektedir. Şimdinin iktidar tarafından belirli ideolojiler ekseninden inşa edildiği düşünüldüğünde (Benjamin, 2011), yer adları bir dizi ideolojik sembol üretiminin kaynağı olarak yapılmaktadır. Bu yüzden iktidarın yapmış olduğu adlandırma ve ad değişiklikleri, belirli ideolojilerle doğrudan ilişkilidir. Bu ideolojilerin modern toplumlardaki işleyişini daha anlaşılır kılmak için "yer adları", şehrsel mekânda bir *gösterge* olarak düşünülmektedir.

Gösterge; kendi dışında bir şeyi temsil eden ve dolayısıyla temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu, vb. dille ilgili şeyleri ifade eder (Rifat, 2017: 115). Gösterge, anlamın temel birimi olan işarettir. Gösterge kendi içerisinde *gösteren* ve *gösterilen* olmak üzere ikili bir yapıya sahiptir. Gösteren, göstergenin maddi boyutunu oluşturan imgedir. Gösteren; duyu organlarıyla algılanabilen, göstergenin sesçil karakteridir. Gösterilen ise, göstergeyi oluşturan kavramsal içeriktir: Göstereni anlama ya da yorumlama faaliyetinde kullanılan, göstergenin gönderimde bulunduğu zihinsel içeriktir (Guiraud, 1994: 14). Bir gösterge olarak yer adları da gösteren ve gösterilen olmak üzere ikili bir işleve sahiptir. Yer adlarının gösteren boyutu, şehrsel yönelim (konum, adres, adres tarifi) çerçevesinde ortaya çıkarken, adların anlamı ise gösterilen olarak bir dizi farklı zihinsel içeriği dışı vurmaktadır (Barthes, 1977: 153). Dolayısıyla yer adları, şehrsel yaşamda yön bulmanın rasyonalize edilmesinin (gösteren) yanı sıra, aynı zamanda, siyasal bir anlam (gösterilen) şehrinin ortaya çıkmasını da sağlar. Bu anlamıyla her bir yer adı "coğrafi bir yeri (konumu) ifade ederken, daha az dolaysız olan diğer düzeyde, bu yere kendi meşruiyetini veren belirli bir ideolojiyi ifade eder (Wanjiru ve Matsubara, 2017: 2). Yer adlarını gösterge olarak düşünmenin önemli bir katkısı, adlara yönelik yapılacak bir incelemede *gösterilenin* bir dizi ideolojik anlama sahip olduğunu göstermesidir. Bu anlam çoğulluğu, farklı ideolojilere göre farklı adları ve anlamları ortaya çıkarmanın ötesinde, bizatihi *gösterilenin sonsuz bir anlamlandırma* sistemine sahip olmasını da görünür kılmaktadır (Barthes, 1977: 154).

İdeolojik yan anlamlarla yüklü yer adları, Valentine Voloshinov'un (2020) 'gösterge bölgesi' kavramıyla düşünüldüğünde daha anlamlı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Voloshinov için gösterge bölgesi, ideolojinin mekânıdır ve ideolojik olan her şey bu mekânda göstergesel bir değere sahiptir. Bu bağlamda farklı ideolojik göstergelerden oluşan şehir, bir 'metin' olarak karşımıza çıkmaktadır. *Atatürk Bulvarı, Cumhuriyet İlkokulu, İstiklal Caddesi, Necmettin Erbakan Bulvarı, Ziaur Rahman Caddesi, Yılmaz Güney Parkı* gibi farklı anlamları çağrıştıran adların şehrsel mekânda yan yana durması, şehri bir metin'e dönüştürür. Yukarıdaki teorik tartışmanın varmak istediği nokta; bir *iktidar pratiği* olarak adlandırma ile yer ilişkisinin temelinde, belirli iktidar ideolojilerinin yattığını kuramsal bir tartışma ile ortaya koymaktır. Böyle bir tartışma, "eleştirel toponimi" düşüncesi içerisinde yer almaktadır.

Son yirmi yılda, adlandırma ile iktidar arasındaki ilişkiyi eleştirel bir perspektifle inceleyen birçok makale yayınlandı. Bu makalelerden bazıları, Lawrence D. Berg ve Jani Vuolteenaho editörlüğünde bir araya getirildi ve 2009 yılında *Critical Toponymies: The Contested Politics of Place Naming* başlığıyla kitaplaştırıldı. Bu çalışma da, iktidar ve adlandırma arasındaki ilişkiye yoğunlaşması bakımından, 'eleştirel toponimi düşüncesi' içerisinde yer almaktadır. Eleştirel toponimi, yer adlarının politik ve ideolojik içerimlerini çözümlemekle birlikte metodolojik anlamda da "olgu (betim, tasnif) ile kavram (teori) içkinliğine yoğunlaşmaktadır" (Vuolteenaho ve Berg, 2009: 1). Eleştirel toponimi, adlandırma ve yeniden adlandırmanın temelinde yatan iktidar ilişkilerini bir problematik olarak kavramsallaştırmayı önerir.

3. Adlandırma(k) ve İktidar

Düşünce tarihinde adlandırma ile iktidar/egemenlik, içkin bir bağlantı dâhilinde düşünülmüştür. Örneğin Antik Yunan düşünürü Platon'a göre (2000: 19), "Ad verme işi, yasa-yapıcı'nın bir ürünüdür". Yasa-yapıcı (nomothetes), Yunanca adların kaynağını bilen; yaşlı Aristokrat bilgedir. Aristokrat yaşlı bilge, belli pedagojik formasyonlardan (müzik, jimnastik vs.) geçmiş yurttaşdır. Platon'a göre yasa-yapıcı, Atina Sitesini de yönetmelidir (Platon, 2015). Bu bağlamda yasa-yapıcı, adın verileceğe yere egemen olan kültürel, toplumsal ve siyasal otoritedir.

Antik Yunan mitolojisindeki yasa-yapıcı geleneği, Ortaçağ düşüncesinde ve *Kutsal Kitaplar*'da da görülen bir olgudur (Eco, 2017: 9). Eski Ahit'e göre ilk adlandırmalar, Tanrısal iktidarın bir sonucudur: "Tanrı ışık olsun diye buyurdu ve ışık oldu. Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü ve onu karanlıktan ayırdı. Işığa 'Gündüz', karanlığa 'Gece' adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ilk gün oluştu" (Eski Ahit: Yaratılış, 2018:1/3-4-5: 1). Tanrı yeryüzündeki adlandırmaların yapılmasında, Hz. Âdem'e de yetki vermiştir: "RAB Tanrı yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümünü topraktan yaratmıştı. Onlara ne ad vereceğini görmek için hepsini Âdem'e getirdi. Âdem her birine ne ad verdiyse, o canlı o adla anıldı. Âdem bütün evcil ve yabanıl hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu" (Eski Ahit: Yaratılış, 2018:2/19-20: 3).

Kuran-ı Kerim'de ise bütün adlandırmalar, hiçbir aracı olmadan doğrudan Allah'ın kudreti ile ortaya çıkmıştır (Bakara Suresi, A:158). Geleneksel düşüncede adlandırma yetkisi, Tanrısal otoritenin gücüyle donatılmıştır. Dolayısıyla adlandırmak, bir egemen ya da iktidar formu içerisinde düşünülmüş ve ifade edilmiştir. Bu yüzden Ortaçağ düşüncesinin teolojik bakış açısında egemenlik ya da iktidar, bir tözdür. Buna göre doğal ve toplumsal dünyada egemenlik; zorunlu olarak verili ve aşkındır.

Modern siyasal düşüncede egemenlik ya da iktidar, teolojik bakış açısıyla değil de rasyonalist bir felsefi model içerisinde düşünülmüştür. Fakat rasyonalist (Spinoza dışındakiler; Niccolo Machiavelli, Jean Bodin, Thomas Hobbes) ve ampirist (John Locke) siyaset düşünürleri için de egemenlik bir tözdür (Hardt ve Negri, 2015: 101-105). Örneğin Machiavelli’ye göre (1998), iktidar baskı aygıtlarını her daim yönetilenler üzerinde hissettirtmelidir. Egemenliği belli bir sistem dâhilinde ortaya koyan Jean Bodin, egemenliği; mutlak, sürekli, bölünemez ve devredilemez olarak açıklar (Ağaoğulları ve Köker, 2009: 26-35). Thomas Hobbes da *Leviathan* kitabında şöyle yazar (2007: 174):

Egemenliğe sahip olan her kişi veya meclis, birisi doğal diğeri kamusal olan, iki kişiliği temsil eder veya, daha yaygın olarak söylendiği gibi, iki sığata sahiptir: bir monark, sadece devletin değil, aynı zamanda bir insanın kişiliğine sahiptir; bir egemen meclis de, sadece devletin değil, aynı zamanda meclisin de kişiliğine sahiptir.

Dolayısıyla egemenlik; yöneten ve yönetilen ilişkisinde baskı aygıtlarıyla varlığını icra eden, verili ve aşkın bir kategoride düşünülmektedir. Bu bağlamda adlandırmalar da, otomatikman, iktidar ve egemenliğin doğal bir sonucu olarak anlam kazanmaktadır.

İktidarı bir töz değil de, bir ilişki olarak ele alan Friedrich Nietzsche; adlandırmayı, iktidarın semantiği olarak kavrar. Nietzsche’ye göre adlandırmak, iktidarın anlam üretim sisteminin temel ayağıdır ve ‘egemenlik hakkının’ dışı vurulma biçimidir: “İsim verme hakkı... hükmedenlerin iktidarının bir dışavurumu olarak görülebilir; ‘bu şu ve şudur’ derler, her şeye ve olaya bir sözle damgalarını vurur ve bu yolla onlara sahip olurlar” (Nietzsche, 2011: 21). Bu bağlamda bir şey adının iktidar tarafından dilde damgalanması, *anlamı* egemen söylemde sabitleme görevi görür.

Nietzsche için her adlandırma, bir iktidar ifadesidir. İktidar adlandırmayla şeylerin veya yerlerin ‘nasıl’ ve ‘nedir’ olduklarını tanımlayarak dünyayı kendi dilsel formlarından türettiği anlam sistemleri ile anlaşılır kılmaya çalışır. Nietzsche; adlandırmalardaki tüm anlamları iktidar ile açıklaması ve iktidarın şiddet olmadan kendini (ben) öteki (alter) üzerinde bir ilişki ile kurmasına ya da süreklileştirmesine dikkat çeker. Michel Foucault (2014: 55) da iktidarı bir ilişki olarak tanımlar. Nietzsche’deki anlam-iktidar ilişkisi, Foucault’da bilgi-iktidar olarak ortaya çıkar. Her adlandırma bir bilgi³ içerir ve bu bilgi iktidar bilgisidir (Foucault, 2016).

İktidarın adlandırma ile anlamlar üretip bunu bilgi stratejileri dâhilinde ilişki bir düzlemde süreklileştirmesi, her zaman şiddet aygıtlarından bağımsız gerçekleşmez. Birçok durumda iktidarın şiddet aygıtı, adlandırmanın bir önkoşulu olarak ortaya çıkar. İktidarın savaş ve şiddet faaliyetlerine, yeni adlandırma biçimleri eşlik edebilir. Sömürgecilik faaliyetleri sonrası sömürülen yerlere ve oradaki yerli halka dair yeni adlandırmalar oluşturulmuştur (Harley, 2001: 42). Örneğin ‘yamyam’ *adlandırması* öldürmeye meşruluk sağlayan bir *anlamlandırma* biçimini içerir. Diğer durumlarda ise adlandırma şiddetin ön koşulu haline gelebilir. Örneğin, Ortadoğu’nun ‘anti-demokratik’ olarak adlandırılması, Ortadoğu’ya yönelik meşru bir müdahalenin yapılabileceği anlamını içerir. Yine Hitler iktidarının pejoratif adlandırması dâhilinde; “eşcinseller, komünistler, serseriler, Çingeneler ve siyasi ajitatörler şiddete ve ölüme terk edilmiştir” (Foucault, 2011: 106). Bu yüzden adlandırma hem iktidarın sağduyu üretiminde hem de iktidarın çıplak şiddet aygıtlarında bir arada ortaya çıkar. İktidarın ‘rıza’ ve ‘şiddet’ aygıtları, adda anlamın sabitliğini koruma işlevi görür. Bu sabitliğin korunmasında, çoğu zaman,

“devletin ideolojik aygıtları” görevlidir (Althusser, 2010: 58). Devleti yöneten iktidar, kendi ideolojik söylemini devlet kurumları aracılığıyla gündelik yaşam biçimleri içerisine, bilgi stratejileri dâhilinde sokar. Tarihsel olarak ortaya konulan *bilgiler*, iktidarın toplumsal yeniden üretimini sağlar ve *doxa*’ların sürekliliğine katkıda bulunur (Bourdieu ve Wacquant, 2021).

Adlandırma ve iktidar arasındaki temel gerilim, ad ile şey arasındaki anlam sabitliğinin süreklileştirilmesinde yatar. Çünkü her adlandırmaya tekil bir anlamlandırma eşlik etmez. Dilin eşsüremliliği ve artsüremliliği göz önüne alındığında, adlara dair farklı anlamların ortaya çıkması muhtemeldir. Bu yüzden iktidar; ad ve şey arasında bir özdeşlik tesis etmek adına, benzerlik ilkesinden hareketle ‘sınıflandırma ve tasnif etme’ gibi metodolojik kavramlara başvurur (Foucault, 2013: 118-125). Örneğin, yerleşim yeri adlarına yönelik bir inceleme yapıldığında iktidarın (tarihsel olarak) özel adlara dair oluşturduğu “bilgi stoku” veri alınır (Bourdieu, 2016: 224). Özellikle ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte oluşturulan devlet dil kurumlarının dile yönelik oluşturduğu teknikler ve tasnifler, dil kullanımındaki ad ve şeyi verili özellikler dâhilinde sınıflandırır. Bu yüzden adlandırmaya eşlik eden şey; adlandırılanın anlamını sabit bir düzlemde, verili teknik ve tasniflerle tanımlayıp sürekliliğini korumaktır. Dolayısıyla iktidarın yaptığı adlandırmalar, adın betimsel özelliğini ön plana çıkarır. Buna göre adlar, işaret ettikleri nesnelere anlamı sayesinde göndermede bulunur. Betimselci yaklaşımda her ad belirli bir anlamın taşıyıcısı olduğu için, adlandırılan şey, işaret ettiği ile özdeşleştirilir (Zizek, 2019: 111).

Düşünce tarihinde adların betim olduğuna yönelik sistematik bir tartışma, Gottlob Frege tarafından yapılmıştır. Frege, John Stuart Mill’in özel adların bir işaret olduğu yaklaşımından yola çıkar. Mill’e göre (2011: 136):

Özel adlar tanımlanamaz. Özel bir ad, bir şeye konulan yalnızca bir işaret olduğundan ve anlamdan yoksun karakteristik özelliği olduğu için anlamı elbette açıklanamaz; yine de parmağımızı göstererek daha rahat bir şekilde işaret edebileceğimiz gibi, o belirli işaretin hangi bireye konulduğunu veya konulmasının amaçlandığını dil ile belirtebiliriz.

Frege, Mill’in bu yaklaşımına karşı, özel bir adın; özel olarak kullanıldığında basbayağı kısaltılmış ve gizlenmiş tam bir *betim* sunduğunu ileri sürer (Kripke, 2005: 38; Zizek, 2019: 107). Frege, Mill’den farklı olarak özel adları, anlam ve duyu bağlamında ele almaktadır. O, duyu ile anlam arasında bir fark olduğunu ifade eder. Frege duyuyu, adın gönderimi (nesnenin kendisi) ile nesnenin sahip olabileceği özne temsilere arasında bir şey olarak kabul eder. Bu bağlamda Frege, ad ile betim arasında nesnel bir ilişki kurar ve özne temsilleri ortadan kaldırır. Frege'nin görüşüne göre; uygun bir adın duyusu (Sinn'i), ilk başta sözcüksel anlama yaklaşan ama sonunda çağrışımsal anlamdan oldukça ayırt edilemez bir kavrama dönüşür (Langendonck, 2007: 29). Bertnard Russel, Ludwig Wittgenstein ve John R. Searle de adların bir dizi betim içerdiğini ifade eder. Analitik dilbilimciler, nesnel bir dil arayışına yöneldikleri için psikolojizme düşmemek pahasına, adlardaki iktidar temsillerini göz ardı etmişlerdir. Ad ile adlandırma eylemi bir arada düşünüldüğünde, iktidar temsillerinin dildeki görünüşleri adlandırmalarda ortaya çıkar. Çünkü “bir nesneyi, bir olayı ya da eylemi tanıdık bir adla çağırarak her zaman bir kavramsallaştırmayı, bir düzenlemeyi, bir sınıflandırmayı içerir; adlandırılan ile kurulacak ilişkiyi tayin eder” (Gürbilek, 2020: 43).

Betimleyici ad yaklaşımındaki temel sorun, ad ile adlandırılan şey arasında kurulan özdeşlik ilişkisinin, ‘tanımlama’ biçiminde tasavvur edilmesidir. Betimleme ile tanımlama arasındaki ilişki, her ne kadar kopuk ya da belirsiz olsa da yer adı çalışmalarında betimlemenin ‘tanımlama’ üzerinden epistemolojik ve metodolojik bir doğruculuğa indirildiği göze çarpmaktadır. Böyle bir durumda betimleme ile ad arasındaki ilişki, ‘tanım’ kategorisine dönüşmektedir. Tanım, doğası gereği tanımladığı şeyi zorunlu olarak kapsar. Yanlış tanım olamayacağı göz önüne alındığında, adın da tanım üzerinden kavramsallaştırılması, değiştirilen adlara dair metodolojik ve epistemolojik bir körlüğün yaşanmasına sebebiyet verir.

Adların betim olmadığını öne süren Slovaj Žizek ve Ernesto Laclau’ya göre, betimleyicilik yaklaşımındaki temel sorun şudur:

Sürekli değişen betimleyici özellikler kümesinin ötesinde adlandırılan nesnenin özdeşliğini kuran şeyin ne olduğu –bütün özellikleri değişmesine rağmen bir nesneyi kendisiyle özdeş kılan şeyin ne olduğu-, başka bir deyişle, ‘değişmez adlandırıcı’nın, bütün olası dünyalarda, bütün karşı-olgusal durumlarda aynı nesneye işaret eden adın nesnel karşılığını nasıl kavramak gerektiğini belirlemektir (Žizek, 2019: 110-11).

Žizek’e göre nesnenin kimliğine dayanak olan şey anlam değildir, adın kendisi yani *gösterendir*. Betimleyicilik-karşıtı yaklaşım, “gösterenin gösterilenin her tür büyüünden kurtarılmasını içerir” (Laclau, 2007: 121). Onlara göre betimleyicilik, gösteren ve gösterilen arasında sabit bir bağ kurar. Žizek ve Laclau adı, bir gösteren olarak sunar ve gösterilenin yani anlamın tekil karakterini bozarlar. Çünkü onlara göre ad, her zaman farklı anlam zincirlerini içerisinde barındırır. Bu yüzden adlar, ‘boş gösteren’dir yani gösterileni olmayan bir göstergedir (Laclau, 2015: 95). İktidarın anlamı sabitlemeye yönelik ısrarı, tam da gösterilenin *boş* olmasından ileri gelir.

Anlamı sabitlemek, anlamın sabit olmadığı ön varsayımına dayanır. Bu yüzden Jacques Derrida, adlandırmanın imkânsızlığına dikkat çeker: “Tek bir varlığın mevcudiyetine hasredilmiş tek bir adlandırma olarak saydam bir ad, köken mitinden başka bir şey değildir” (Derrida, 2014: 167). Derrida için adlandırmadaki imkânsızlık, adın kendisinden kaynaklanmaz. Çünkü adlandırıcı adı değil, ad aracılığıyla kendisini ya da ötekini tanımlar ve sınıflandırır: “Ötekini bir sınıfa sokarak tanımlar veya ona ad verme görünüşü altında kendini tanımlar” (Derrida, 2014: 168). Adlandırmadaki imkânsızlık, gösterilenin sonsuz anlam taşımasından ileri gelir ve bu durumda *her gösterilen bir göstergeye dönüşür*. “Aşkınsı bir gösterilenin olmayışı anlamlama alanını ve oyununu sonsuza değin genişletir” (Derrida, 2020: 369). Bu yüzden adlandırmak ve anlamı sabitlemek, iktidar olmanın ve iktidarı süreklileştirmenin semantiğini oluşturur.

Betimleyicilik-karşıtı yaklaşımının ad ile anlam ilişkisinin sabit olmadığına yönelik ısrarı, hem iktidarı hem de iktidara karşı farklı kimliklerin ad aracılığıyla hegemonya kurma imkânını ön plana çıkarır⁴. Çünkü adın ‘boş gösteren’ olarak tanımlanması, hegemonya oluşturmanın önkoşuludur. Laclau’ya (2015: 96) göre hegemonya, tam da gösterenin sabit bir anlamının olmadığı anda ortaya çıkar. Farklı kimliklerin eş-değerlilik zinciriyle oluşturacakları hegemonya, adda kısmi bir *anlamlandırma* oluşturur. Fakat bu kısmi anlamlandırma ‘toplumsal antagonizma’ nedeniyle adda sonsuz-sabit bir anlamın oluşmasını engeller. Ad ve anlam ilişkisinin bu yüzer-gezer özelliği adlandırmayı, iktidarlar

arası mücadelelerin temel motivasyon kaynağı haline getirir. Bu yüzden adlandırma, tikel kimliklerin demokratik hegemonyasını kurması bağlamında önem arz etmekle birlikte aynı zamanda iktidarın ‘popülist politikalarının’ işleyişinde de anlam kazanmaktadır.

İktidar, ad ve anlam ilişkisi; mutlak mekân perspektifiyle doğrudan ilintilidir. İktidarın ad değişiklikleri ve yeni adlandırmaları, yerin toplumsal üretimindeki tarihselliğini göz ardı eder. İktidar mekânı, kendi siyasal kültürünü yazacağı boş bir düzlem olarak görür. Dolayısıyla ad ve anlamı sabitlemesinin nedeni de buradan ileri gelir. İktidar addaki anlamı sabitlemeye çalışır çünkü o yer adının anlamı sabit değildir.

4. Yerleşim Yeri Adları ve Şehrsel Yer Adları

Yer adları (toponymy), dilbilimde özel adlar kategorisinde sınıflandırılır. Dilbilimci Willy Van Langendonck, yer adlarına; kültür, tarih ve coğrafi nitelikler taşıması sebebiyle önem atfeder ve yer adlarıyla ilgili bir dizi metodolojik tekniğe dikkat çeker (Langendonck, 2007: 202-220). Tarih, antropoloji ve arkeoloji gibi disiplinlerin de çalışma alanına giren yer adları, temelde *betim* özelliğinden hareketle ön plana çıkarılır. Jan Tent, *What is a toponym?* isimli denemesinde; Bertnard Russell’ın özel adlar⁵ teorisinden hareketle yer adlarının betimsel niteliğine vurgu yapar. Tent’e göre yer adları, kısaltılmış belirli betimlerdir: “Bunlar belirli bir açıklamanın, iki veya daha fazla *tanımın* birleşiminin bir tür stenografisidir” (Tent, 2015: 5). Önceki başlıkta da ifade edildiği gibi, betimselci dil yaklaşımı, yer ile adı arasındaki sabit anlam sistemlerine yoğunlaşır. Fakat yer adlarının salt dilbilimsel tekniklerden hareketle incelenmesi, hem yer adlarındaki semantik ve fonetik farklılıkların hem de bu farklılıkların dayanmış olduğu kültürel yapıların göz ardı edilmesine neden olur. Yer adlarının salt olgulara dayalı ve sınıflandırma ilkelerine bağlı dilbilimsel açıdan incelenmesi, indirgemeci tanımlamalar oluşturma tehlikesi içerir. İktidarın “keyfi dayatmalar ile adlandırdığı yerlerin yerel topografya ile gerekçelendirilmeden, salt verili dilbilimsel tekniklerle incelenmesi, iktidara dilbilimsel bir jest sağlar” (Carter, 1988: 13).

Dilbilim çalışmalarında olguya tanınan pozitivist ayrıcalık, coğrafya çalışmalarında da görülen bir durumdur. Coğrafya disiplinindeki yer adı çalışmaları, “adlarda meydana gelen gelişim ve isimlendirmelerde coğrafi ortamın etkisine yoğunlaşır” (Günel, vd., 2011: 463). Burada ad ile adlandırılan yer arasındaki özdeşliğe, yani anlam sabitliğine vurgu yapılır ve belirli sınıflandırma biçimleri oluşturulur (Aliağaoğlu ve Uzun, 2011: 124). Hem yer ve adı arasındaki anlam sabitliği hem de verili nesnel sınıflandırma ilkeleri, adlandırmanın doğasında yatan iktidar ilişkilerini göz ardı eder. Çünkü iktidar ile yer arasında, her daim kurucu bir ilişki vardır. Bu ilişki, kartografyanın tarihsel gelişiminden hareketle izlenebilir.

İktidarın coğrafyaya yer adları üzerinden müdahalesi, coğrafi keşiflere kadar gider: “Yerlerin adlandırılması ve yeniden adlandırılması, coğrafi “keşif”in çok önemli bir yönüdür ve sömürgeci güçle dilsel ilişki yoluyla mülkiyet iddiaları oluşturur” (Jackson, 2003: 168). Avrupalıların yeni adlandırmaları ile yerli halkların yer adı kullanımları farklılık arz etmekle birlikte, sömürgeciler yeni adları siyasi ve sosyal söylemin üretimi için bir gereklilik olarak düşünmüştür: “Çünkü hem ulusal topraklar üzerinde tarihsel iddialarda bulunmanın kabul edilmesinde hem de gelecekteki bölgesel hırsları tasarlamak ve meşrulaştırmak için” (Harley, 2001: 65; Withers, 2000: 534). Nitekim sınır ve toprak sorunlarının

yaşandığı yerlerde, yer adları geçmişin egemenlik mantığına dayalı bir meşruluk iddiasıyla ortaya çıkmaktadır. Özellikle Kıbrıs Hareketi sonrası Rum bölgesi ile Türk bölgesi arasında Birleşmiş Milletler’de yaşanan önemli sorunlardan biri, yer adlarının değiştirilmesi ile ilgiliydi (Kadmon, 2004: 86).

Siyasi tarihin coğrafi evriminde, yerleri adlandırma ile iktidar/egemen olma arasında doğrudan bir ilişki vardır. Türkiye’nin arkeolojik tarihe sahip birçok bölgesindeki yerleşim yeri adlarının, tarihsel süreçte farklı şekillerde adlandırıldığı görülmektedir. Bir bölgeye farklı dönemlerde egemen olmuş krallık veya imparatorlukların o bölgeyi farklı şekillerde adlandığı bilinen bir olgudur. Örneğin, Ankara adı; Helenistik ve Bizans döneminde *Ἄγκυρα* (Anküra), Latin kaynaklarda ‘Ancyra, Arap kaynaklarında ‘Beldei-el Selasil’ ve ‘Mamuriye’ olarak kullanılmıştır. Osmanlı Döneminde ‘Engürü’ iken, Cumhuriyet Döneminde ‘Ankara’ adını almıştır. Yukarıda farklı Ankara adları aynı *gösterilene* gönderme yapar fakat *gösteren* olarak ele alındığında, her bir ad farklı bir dönemi ve egemeni ön plana çıkarmaktadır. Bu durumda anlam sabitliği yerini, anlam çoğulluğuna bırakmaktadır.

16. yüzyıldaki sömürgecilik faaliyetleriyle birlikte, ilkin Amerika ve Afrika’da daha sonra Asya, Avustralya ve Okyanusya’daki yerler, sömürgeci imparatorlukların şehir adlarını aldılar. Sömürgeleştirilmiş yerlere New, yani yeni ile başlayan (New York, Nueva Leon, Nouvelle Orléans, Nova Lisboa, Nieuw Amsterdam) eski kentlerin isimleri verilmiştir:

Bu adlandırmalarda ‘yeni’ olan değişmez bir şekilde yitip gitmiş bir şeyin halefi ya da varisi anlamına geliyordu. ‘Yeni’ ve ‘eski’ arasında art zamanlı bir ilişki kuruluyor ve yeni olan, ölümlerden muğlak bir kutsama bekliyormuş gibi görünüyordu. 16.-18. yüzyıllar arasındaki Amerikan adlandırmalarının şaşırtıcı yanı ‘yeni’ ile ‘eski’nin boş, türdeş bir zaman içinde eşzamanlı olarak anlaşılabiliriydi (Anderson, 2017: 207).

Aynı şekilde “Büyük İskender örneğini takiben, Helenistik ve Roma İmparatorluğu’ndaki yeni şehirler imparatorların adını almıştır” (Rose-Redwood, vd., 2010: 458). Osmanlı Devleti dönemindeki adlandırmaların birçoğu da savaş, padişah, şehzade ve dini âlim adları ile ilişkilidir (Nişanyan, 2011; Sezen, 2017). Türkiye’de bilinçli siyasi adlandırma geleneği, genel olarak 1860’larda Abdülaziz dönemindeki *Aziziye* adlandırmalarıyla başlamaktadır. Osmanlı’nın son döneminde, bilinçli ve ideolojik olması bakımından, ilk yer adı değişiklikleri ise *İttihat ve Terakki* iktidarı döneminde, *Balkan Savaşları* sonrası yapılan yerleştirmelerle başlar (Muhacirin Nizamnamesi) (Dündar, 2011: 82) ve I. Dünya Savaşı’ndan itibaren, gayri-Müslimlere gönderme yapan adların büyük çoğunluğunun değiştirilmesiyle politik bir araca dönüşür. Dolayısıyla, yer adlandırma ve yeniden adlandırma; “iktidarlar tarafından sosyal, politik ve ulusal amaçları meşrulaştırmak için kullanılan ortak bir strateji alanıdır” (Lim ve Cacciafoco, 2021: 1). Bu stratejide iktidar, “gösterene” müdahale ederek coğrafyayı politikleştirir.

Bir yerin tarihsel süreçteki adlandırma biçimlerine, o yerde egemen ya da iktidar olmuş krallık ya da imparatorlukların resmi kayıtlarındaki bilgilerden hareketle ulaşılmaktadır (Ceylan, 2020). Geçmiş tarih, şimdi’nin iktidar bilinci ile yazıldığı için (Benjamin, 2011: 45), yer adları da değişen egemenlik biçimlerine bağlı olarak dönüşümler yaşar. Bu bağlamda yerleri adlandırmanın yerel topoğrafyadan hareketle ortaya çıkması ile egemenin ya da iktidarın yerel topoğrafyayı adlandırma gücü bir arada yürümüştür. Bu durum, yerleşim yerlerinde iki farklı adlandırmanın ortaya çıkmasına neden

olmaktadır. Birincisi, yerli halkın (yerel topoğrafya ya da yerel kültürden kaynaklanmış adlar) yapmış olduğu *içerinin adlandırması*, ikincisi ise egemen iktidarın yapmış olduğu *dışarının adlandırmasıdır*. Geçmiş; egemen ve iktidar tarihi olarak ele alındığında, yerel topoğrafya veya yerli kültürün dışındaki adlandırmalar, egemenliğin bir tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır. Paul Carter’a göre (1988), Batılı kâşifler Avustralya’nın sözde ‘boş topraklarını’ adlandırırken, bunu iktidarın normlayıcı gücüne vurgu yaparak meşrulaştırmışlardır. Bunun yakın zamandaki örneği, ABD’nin Irak işgali sonrası Irak’taki birçok cadde adını değiştirmesidir: “Oklahoma ve Pennsylvania, tarihi Al-Rashid ve Khulafa caddelerinin çevrelediği eski şehrin sanayi bölümündeki cadde adlarının yerini aldı” (Rose-Redwood vd., 2010: 453). Fakat adlandırmaların belirli politik mesajlar temelinde örgütlenerek şehrsel yerlere/mekânlara yansıtılması, yaklaşık iki yüz yıllık bir tarihin ürünüdür.

Fransa’da, 1789 yılında gerçekleşen Devrimi’n hemen sonrasında birçok meydan ve cadde adı, devrimle ilişkili sembol ve anlatılarla değiştirilmiştir. Bu yüzden, ‘şehrsel mekânın adlandırılması ve yeniden adlandırılmasının’ siyasal ideolojik veçheleri, Fransız Devrimi ile başlar (Ferguson, 1988: 390; Hebbert, 2005: 582; Therborn, 2002: 33). Şehrsel mekânın ideolojik adlarla yeniden düzenlenmesi; yeni ulus-devletlerden siyasal rejim değişikliklerine ve sömürge sonrası devletlerden, toplumların yeniden sömürülmesine kadar sürekli uygulanan bir politikaya dönüşmüştür.

González Faraco ve Micheal D. Murphy, “Street Names and Political Regimes in an Andalusian Town” isimli çalışmalarında, Endülüs’teki şehrsel mekân adlarının; İspanya’da art arda gelen üç iktidar (1931-1936-1971) tarafından nasıl değiştirilip yeniden adlandırıldığını açıkça ortaya koymaktadırlar. Onlara göre (1997: 123):

Bu topluluğa (Endüslülüler) siyasi liderlerin ardı ardına dayattığı toponimik yeniden çalışma, her yeni ulusal hükümetin amaçlarını, taktiklerini ve gerçekten de ahlakını yansıtıyor. Her rejim, isim seçiminde yalnızca siyasi düşmanlara yapılan toponimik referansları ortadan kaldırmakla kalmaz, aynı zamanda, kasaba halkı ve onları yönetenler arasında belirli bir ilişki türünü şart koşar ve kendine özgü yerel, bölgesel ve ulusal yönelim karışımını ortaya çıkarır. Kısacası, bu yüzyıl boyunca yerel politikacılar, liderlik ve yeni bir siyasi düzene yön veren ilkeler hakkındaki ulusal söylemin bir parçası olarak adları kullanmışlardır.

İktidarlar arası bir mücadele biçimi olarak şehrsel mekân adlarının değiştirilmesi, “iktidar ideolojisini ‘somutlaştırmanın’ bir yoludur” (Light, 2004: 155) ve “şehrin kontrolünü onaylama işlevi görür” (Ferguson, 1988: 386). Bu yüzden yerleri adlandırma ve yeniden adlandırma, ‘yer’in ideolojik toplumsal üretiminde önemli bir rol oynar. Adlandırmalarda iktidarlar kendi ideolojilerine uygun eski ve yeni kültürel değerleri ön plana çıkarır ve bu değerlerin temsili senkronizasyonu, yer adları aracılığıyla kolektif bir özneliğin inşasına yöneliktir. Bu yüzden “istenen ideolojik hedeflere ulaşmak için yerlerin adlandırılması, en yaygın uygulamalardan birini temsil eder” (Cohen ve Kliot, 1992: 654). Şehrsel mekânın adlandırılmasıyla, ideolojik göstergeler (şehrsel yer adları) dil üzerinden gündelik yaşamın bütün alanlarına girer. Graeme Gill, dilin önemine şöyle dikkat çeker (2005: 480): “Yeni bir *ethos*’a yatırım yapmak için dilin yeniden işlenmesi (yeni kelimelerin enjeksiyonu, mevcut terimlerin anlamının değiştirilmesi ve bazı kelimelerin ortadan kaldırılması yoluyla) yeni bir rejimin sembolik

kültürünün yaratılması için önemlidir”. Dolayısıyla şehirdeki mekân adları aracılığıyla kamusal alan dilinin değiştirilmesi ya da yeni anlamların eklenmesi, iktidarlar için yeni meşruiyet alanları sağlar.

Bir yeri adlandırma tanım ve norm özelliği içerdiği için, iktidar söyleminin şehrsel mekândaki göstergesel ifadesidir. Gösterge olarak yer adları, kişinin çevresine anlam katma sürecinin bir parçasıdır; “bilgi kaynağı olarak hareket ederler, iletişimi kolaylaştırırlar, bilmemize yardımcı olurlar ve değerler deposu olarak hizmet ederler” (Cohen ve Kliot, 1992: 656). Bu yüzden yer adları, iktidar ideolojisinin meşruiyet alanlarını genişletir ve muhalif ideolojilerle şehrsel mekânda bir mücadele alanı yaratır. Çünkü şehrsel mekân, “birçok yönden, belirli bir politik düzenin değerlerinin ve ideolojisinin ifadeleridir: Bu düzende meydana gelen bir değişime, şehrsel mekânın yeniden yapılanması eşlik etmiştir” (Light, 2004: 168). Dolayısıyla yerlerin adlandırılması, iktidarların sosyo-mekânsal yapıdaki egemenliğinin bir tezahürüdür. Yer adları, iktidarların sosyo-mekânsal ilişkilerdeki yaygınlığını vurgulayan göstergelerdir ve bu göstergeler şehrsel mekânın hangi iktidar ideolojileriyle yapılandığını açıkça ortaya çıkarır. Bu anlamıyla yer adları, kartografyada bir işaret olmakla birlikte hem sembol hem de mesaj içeriği taşıdığı için farklı ideolojileri şehrsel mekânda işaretler (sign).

5. İdeolojik Bir Gösterge Olarak Şehrsel Yer Adları

Yer adları, şehrsel mekândaki adlandırma eğilimlerinin ideolojik⁶ boyutlarını ortaya koymada önemli katkılar sunar. Şehrsel yer adları; şehir labirentinde yön bulma işlevine yani düz anlama sahip bir gösteren olmakla birlikte, aynı zamanda, gösterilen olarak bir dizi ‘yan anlam’ da içerir. Gösterge olarak şehrsel yer adlarının içermiş olduğu yan anlamlar, iktidar ideolojilerini yansıtır. Valentine N. Voloshinov, gösterge ile iktidar ideolojisi arasındaki ilişkiyi şöyle açıklar (2020: 52): “Her şey gönderene sahiptir: Kendi dışındaki bir şeyleri temsil, tarif ya da ikame eder. Başka bir anlatımla, bir göstergedir. Gösterge olmaksızın ideoloji de yoktur”. Buna göre ideoloji, dilde yani göstergede konumlanmıştır. Voloshinov, ideolojiyi yanlış bilinçle açıklamaktan ziyade, ideolojinin maddi gerçekliğinin dilde göstergeler aracılığıyla temsil edildiğini vurgular: “Her ideolojik gösterge yalnızca gerçekliğin bir yansıması, bir gölgesi olmakla kalmaz, aynı zamanda, kendisi de tam da bu gerçekliğin maddi bir parçasıdır (segment)” (Voloshinov, 2020: 54). Buna göre ideoloji, göstergenin maddi gerçekliğinden ayrılmaz. Bu gerçeklik, iktidar ideolojisinin yer adları aracılığıyla şehrsel mekânda maddileşmesinde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla şehrsel mekân adları, “özellikle sembolik bir niyeti olanlar, ortaya çıktıkları politik söylemleri yansıtır” (Costa, 2012: 5).

Voloshinov (2020) için belli ideolojilerle özdeşleşen göstergeler olmakla birlikte bu özdeşliği bozan ve bunun da ötesine geçen göstergeler de vardır. Bu bağlamda, farklı muhalif ideolojilerin belli göstergeleri ön plana çıkarma girişimleri, farklı anlamlandırma sistemlerinin ortaya çıkmasını sağlar. Çünkü ideoloji ve gösterge arasındaki ilişki diyalojiktir: “Ne ideoloji ne de gösterge, bir toplumda karşı konulmaz birliği empoze eden monolitik fenomenler değildir. Aksine, Voloshinov’a göre toplum; mücadele ve çatışma ve sürekli olarak müzakere edilen ilişkilerle karakterize edilir ve gösterge, bu süreci tipik biçimleriyle yansıtır” (Hodge ve Kress, 1995: 19). Bu yönüyle şehrsel yer adları, mekândaki farklı ideolojileri yansıtmaları bağlamda bir dizi mücadele biçimini içerir. Bu yüzden her grubun (iktidar ya da muhalif) ideolojik yapısını kuran farklı gösterge bölgesi vardır. Voloshinov’a göre gösterge bölgesi, ideolojinin mekânıdır (Voloshinov, 2020: 53). Örneğin Cumhuriyet’in ilanından 1940 yılına

kadarki dönemin yani tek-partinin (CHP) Ankara şehrindeki ideolojik gösterge bölgesini, aşağıdaki adlar oluşturmaktadır:

- *Caddeler*: Anafartalar, Atilla, İskitler, İsmetpaşa, İstiklal, Meşrutiyet, İzmir, Müdafai Hukuk, Kazım Özalp, Necatibey, Sakarya, Selanik, Süleyman Sırrı. (Ankara Şehri Broşürü, 1940: 5).
- *Bulvarlar*: Atatürk, Cumhuriyet, Gazi Mustafa Kemal, İnönü (Ankara Şehir Broşürü, 1940: 3).
- *Meydanlar*: 19 Mayıs, 27 Kanunievvel, Lozan, Mehmetçik, Mimar Sinan, Tandoğan, Ulus (Ankara Şehir Broşürü, 1940: 1).
- *Parklar*: Gençlik, İnönü (1944 tarihli Ankara şehir haritası)
- *Liseler*: Atatürk, Gazi (Ankara Rehberi, 1949).
- *Mahalleler*: Anafartalar, Sakarya, İstiklal, Dumlupınar, Kurtuluş, İnönü, İsmetpaşa, Misaki Milli, Cumhuriyet, İnkılap, Yeni Turan, Bozkurt, Öztürk, Altay, Sakalar, Oğuz, Sümer, Akalar, Başkırt (Ankara Şehri Polis Rehberi, 1941: 79/82).

1923 ile 1950 arası dönemdeki adlandırmalar, monolitik bir düzlemde şehrsel mekâna işlenmiştir. Bu adlardaki anlam, “çağdaş/modern laik Türk” ilkesinden beslenmektedir. Fakat buradaki anlam, tüm Ankara şehri sakinleri tarafından aynı şekilde paylaşıldığı anlamına gelmemektedir. Bu adların dini (İslami) ve farklı etnik gruplar açısından olumsuzlayıcı bir bağlamı da olabilir. Hatta bu adlandırmaların İslamcı ve diğer etnik gruplar üzerinde, “sembolik şiddet” üretimi noktasında da etkili olduğunu söylenebilir.

1950-1960 arası yıllardaki Demokrat Parti iktidarıyla, Ankara şehrinin gösterge bölgesine *Osmanlı ve İttihat Terakki*'yi imleyen adlar verilmeye başlanmıştır. *Yıldırım Beyazıt* adı hem meydana hem okullara, *Fatih* adı da caddeye verilirken, *İsmet İnönü Bulvarı Talat Paşa Bulvarı*’na, *İsmet İnönü Caddesi* ise *Mithat Paşa Caddesi* olarak değiştirilmiştir. Özellikle İnönü adlarına yönelik bu ad değişikliklerini, Demokrat Parti’nin İnönü rovanşizmi açısından değerlendirmek gerekir. 1961-1980 arası süreçte, *Osmanlı* ve *Selçuklu* adları şehrsel mekâna işlenmekle birlikte, aynı zamanda başa gelen iktidarların siyasal kültürü ve ideolojisini yansıtan adların da Ankara şehrine verildiği görülmektedir. 1980 darbesinden sonra, Ankara şehrindeki yerlere *İslami* adların verilmesi giderek çoğalmış ve 1994 ile 2004 arası yıllarda ise *İslami* adlara *Turanlı* adlar eşlik etmiştir.

İstisna olarak, Çankaya’daki parklara İslami adların verilmediği görülmektedir (<https://www.cankaya.bel.tr/pages/230/PARKLAR/>). Bu bağlamda Ankara şehrinin gösterge bölgesi, farklı siyasal iktidarları imlediği için, bir *metin* olarak ortaya çıkmaktadır. Bu metinsellik, aynı zamanda, iktidarların marjinalize ettiği ve görünmez kıldığı farklı kimliklerin şehrsel mekândaki varlığına da *parantez* açmaktadır. Çünkü şehrin bu adlarla işaretlenmesi, şehrin bu ad ve anlamlardan ibaret olmadığı düşüncesine dayanmaktadır. Bu bağlamda, bir *metin* olarak şehir; “edebi bir *metin* olarak değil, okunabilen ve yorumlanabilen birbiriyle ilişkili ve yapılandırılmış göstergeler dizisine vurgu yapar” (Costa, 2012: 5).

Farklı dönemlerdeki iktidarların, farklı zaman dilimleri içerisinde yerleri adlandırma uygulamaları, katmanlı bir şehir metni ortaya koyar ve şehrsel mekân, kolektif hafızanın sürekli değişen (yeniden) üretiminin somutlaşmış/maddileşmiş halini sergiler. Bu anlamıyla şehir, birçok siyasal anlam

katmanıyla dokunmuştur. Dolayısıyla geçmiş ve şimdi siyaseti, şehir metnini siyasi kimliklerin yazılacağı bir kültür alanına dönüştürür (Palonen, 2008: 221). Her siyasal iktidarın kendi kültür politikasını yer adları üzerinden ilan etmesi, mutlak mekân perspektifinin bir sonucudur. Ankara’da eski şehrsel yer adlarının farklı iktidarlar tarafından sürekli değiştirilmesi ve yeni ideolojik adların eklenmesi, Ankara şehrini “bir türlü doldurulamayan boş bir kente” (Gür, 2011: 9) dönüştürmektedir.

Göstergelerin ideolojik incelenmesi, belirli tarihsel ve toplumsal oluşumlar içerisinde, farklı göstergelerdeki anlamlandırma biçimleri arasındaki dinamik bağlantılara yoğunlaşır. Bu bağlantı kimi zaman çatışan kimi zaman ise kesişen anlam ağlarıyla örülmüştür (Keane, 2018: 65). Dolayısıyla şehrsel coğrafya, yer adlarının farklı adlandırma ve anlamlandırma biçimleri sayesinde bir *metin* haline gelir. Farklı iktidar ideolojilerinden oluşan şehrsel mekân, aynı zamanda, bir mücadele alanına da dönüşür. Dolayısıyla “siyasi tartışmalar, geçmişin mülkiyeti ve kahramanların tanımı, şehir metni üzerindeki kontrol ile ilgilidir” (Palonen, 2008: 220). Şehrsel mekânda hangi göstergelerin anılacağı veya anılmayacağı üzerinden bir siyasal mücadele biçimi gelişir. Bu yüzden iktidarlar, göstergeleri tek anlamlı ideolojik bir söylem dâhilinde kapatmaya ve onu sabitlemeye çalışır. Fakat göstergelerin anlamı; zamana ve mekâna (iktidarlara) göre farklı bağlamlarda ortaya çıktığı için şehir bir metin’e dönüşür.

Şehrsel mekânda her rejim veya iktidar değişikliği sonrası, yeni rejim kendi ideolojik yapısına göre yer adlarında değişimler yapar. Kimi zaman kendi ideolojisi ile çelişen adları değiştirir kimi zaman ise yapılacak yeni adlandırmalarla kendi ideolojisini ‘görünürlük mekânlarına’ yansıtır. Bu durumda şehir, farklı ideolojik adlandırmaların iç içe geçtiği ‘metinsel’ (textuality) bir coğrafi manzara sunar. Tekrar ifade etmek gerekirse, buradaki metin kavramı, indirgenemez anlam çoğulluğu içeren göstergelerin şehrsel mekânda nasıl bir araya getirildiğini ifade eder (Duncan ve Duncan, 2006: 26).

Trevor Barnes ve James Duncan gibi coğrafyacılar, şehir metni kavramını, şehirdeki göstergelerin bir dizi yan anlamla dolu olduğunu ifade etmek için kullanır (Barnes ve Duncan, 2006; Duncan ve Gregory, 2009). Barnes ve Duncan; Roland Barthes’ın *Çağdaş Söylenler* kitabından hareketle, eleştirel bir coğrafi okuma biçimi geliştirirler. Barthes, çağdaş toplumlarda sergilenen göstergelerin, nasıl belli ideolojik içeriklere sahip olduğunu çözümler. O, kamusal manzaralardaki ve mekânlardaki masum göstergelerin altında, derin ideolojik üretimlerin olduğuna dikkat çeker (Barthes, 2018: 128).⁷ Bu bağlamda ideoloji, her dönemdeki iktidar değerlerini ifade etmek ve iktidar ideolojisini meşrulaştırmak için, göstergelere gömülü bir şekilde sunulur. Dolayısıyla yer adları, farklı ideolojik göstergeler olarak işlev görür ve söylemin-dilin çok merkezli özelliğini vurgular. Ayrıca şehri metin olarak ele almak, yer adlarındaki ‘doğallaştırma’ eğilimlerinin de bir eleştirisini sunar.

Daha önce de vurgulandığı gibi, yer adlarının ideolojik işlevi, göstergeye gömülüdür. *Gösteren* olarak yer adları, genel bir mekânsal yönelim sağlamanın ötesinde, simgesel yan anlamlarla ideolojik içerimleri *gösterilen* üzerinden dışa vurur. “Gösterge belli bir ideolojik alana bağlıdır ve bu ideolojik alanla örtüşür” (Eco, 1997: 185; Eco, 2019: 36-57). Yer adları ve siyasal iktidar arasındaki göstegebilimsel ilişki, son yüzyılda, iktidarların şehrsel mekâna yönelik müdahalelerinde izlenebilir⁸. Dolayısıyla, yerlerin yetkililer tarafından resmi olarak adlandırılması, iktidardaki sosyo-politik düzenin altında yatan ideolojik öncüllere uyar (Rose-Redwood, vd., 2010: 459). İktidar veya resmî ideoloji, yerleri adlandırırken ya da yeniden adlandırırken beslendiği siyasal kültürü ve yeni resmî ideolojinin

kaynaklarını ön plana çıkarır. Bu yüzden yer adları, farklı hegemonik söylemleri şehirselleştirir ve mekânda temsil eder.

Yer adlarını şehir metnindeki ideolojik göstergeler olarak ele almanın önemli bazı sonuçları vardır. Birincisi; “şehir metni, bir temsil sistemi ve bir politik kimlik nesnesi olarak işlev görür (...) Bir dünya görüşü oluşturmayı amaçlayan bir ‘temsil’dir” (Palonen, 2008: 220). Yer adlarının bu temsil özelliği, mekândaki siyasal kültürün farklı versiyonlarını göstergeler aracılığıyla anlamamıza yardımcı olur. Örneğin Ankara şehri, Cumhuriyet’in ürettiği bir mekân olmasından dolayı bazı gruplar için güçlü duygular uyandırır. AK Parti dönemiyle birlikte Ankara’nın şehirselleştirilmesi hem toponimik manzara hem de mekânsal peyzaj bağlamında, önceki siyasi kültürden farklı uygulamalara sahne olmaktadır. Tek-partinin “laik, modern/çağdaş Türklük ilkesi” üzerinden üretilen şehirselleştirme yer adları, AK Parti dönemiyle birlikte “dindar nesil yetiştireceğiz” söylemi üzerinden terkip edilmektedir (Eroler, 2019: 15/16). AK Parti’nin geçmiş üzerinde yapmış olduğu farklı yorumların ‘ulusal kültür’ ve ‘ulusal kimlik’ biçimleri, yer adları aracılığıyla şehirselleştirme mekâna da işlenmektedir. Dolayısıyla yer adları, iktidar düzeneklerinin ideolojik yönelimlerine karşı savunmasızdır.

Yer adlarının ideolojik temsiller olarak üretilmesi, mekândaki siyasal kontrol ve mekânda hegemonya kurma bağlamında da önemli işlevlere sahiptir. Hegemonyanın adlandırma veya yeniden adlandırma çabası, yeni bir ‘sağduyu’ ile ideolojik söylemlerin sıradanlaşmasını sağlar (Puzey ve Voulteenaho, 2014: 68). Adlandırma, her siyasal ideolojinin kendi hegemonyasını kurma ve görünürlük mekânlarına yansıtmasında önemli bir araç olarak ortaya çıkar.

Maoz Azaryahu’ya (1990: 34) göre yer adları, “kendi başına bir siyasal deklarasyon işlevi görmekte, siyasal değişikliklerin yaşandığını ve resmi kültür için ‘sahiplik’ ortaya koyma ve ileri sürmektedir”. Bu sahipliğe, sosyo-mekânsal inşaya kendi varlığını damgalama ve önceki göstergelere karşı da bir marjinalleştirme girişimi eşlik eder. Bu yüzden yerleri adlandırma, siyasal bir eylem biçimidir. Adlandırma ve yeniden adlandırma işleminin siyasal yönü, “nihai süreci kontrol eden ve yönlendiren ideolojik mülahazalarda ortaya çıkar” (Azaryahu, 1997: 480). Bu ideolojik mülahazaların şehirselleştirme mekânı nasıl dönüştürdüğünü anlamak açısından, *gösterge* ve *metin* kavramları önemli teorik avantajlar sağlamaktadır.

İkincisi; iktidar ideolojisinin beslendiği siyasal kültürün, yer adları üzerinden gündelik ve sıradan ilişkiler içine yerleştirilmesidir. Bu durum ideolojinin ‘masum göstergeler’ yani yer adları aracılığıyla doğallaştırılmasını içerir. Ancak yukarıda ifade edildiği gibi yer adları, genellikle politik anlamlarla doludurlar ve hegemonik sosyo-politik düzen ile ilişkili ve onu destekleyen belirli bir dünya teorisini temsil ederler. Dolayısıyla her ideoloji, kendi geçmiş anlatısını yer adları üzerinden bir anma ritüeline dönüştürür. Anma niteliğindeki yer adları, “siyasal otoritelerin geçmişin resmi olarak onaylanmış bir versiyonunu kentsel peyzaja kaydetmeleri için güçlü araçlar oluşturur” (Rusu, 2019: 57). Yerlerin hatıra nitelikli adlarla ortaya konulması, coğrafi konum ile tarihi ilişkilendirir ve şehirselleştirme mekân, kronolojik bir tarih anlatısına dönüştürülür. Tek parti döneminin tarih anlatısı, İlk Çağ uygarlıkları ve Orta Asya ile Kurtuluş Savaşı ve sonrasındaki gelişmeler ekseninde yer adlarına yansırken, 1950 sonrasında bu anlatıya; Selçuklu, Osmanlı, Ortadoğu, İslam ve Ortaçağ İslam düşüncüleri adları eklenmiştir. Bu

eklemlenme hem şehrsel mücadele biçimini ön plana çıkarır hem de ulusal tarih anlatısının hacmini genişletir.

Şehrsel yer adlarındaki anma etkinliği, geçmiş kahramanları ön plana çıkarır. Kahramanları anma boyutu, ideolojik anlamı ve siyasi önemi olan yer adlarına yatırım yapar (Rose-Redwood, vd., 2010: 457). Yer adlarının iletişime kattığı geçmiş anlam, ‘doğal düzen’in bir parçası olarak deneyimlenir. Yani tarihi “şeylerin doğal düzeninin” bir özelliğine dönüştürür (Azaryahu, 1997: 481). Bu yüzden geçmiş bir kahramanın anılması, sadece tarihin belli bir versiyonunu değil, aynı zamanda, onu apaçık kılma gücünü de artırır. Geçmiş anan bir yer adı, resmi tarih söylemini günlük yaşamın pratiklerine yerleştirir ve o adı ortak bir kültürel deneyime dönüştürür. Tarihi olaylar ve kahramanların tabelalarda sunulması, “adlarla aşına olan insanların gündelik deneyimlerine mekanik bir tarih anlatısı katar” (Augé, 1995: 69). Her iktidar, kendi ideolojisi üzerinden ya yeni resmi bir tarih yaratır ya da resmi tarihe eklenerek onun şanlı geçmişini genişletir. Bu şekilde “neyin kamuoyunda anılması gerektiğine ilişkin geçmişe dair değerlendirmeler yapar” (Palonen, 2008: 222).

Üçüncüsü; şehri göstergelerden oluşan bir metin olarak ele almak, yer adlarının söylem biçimlerinin analizine de imkân tanımaktadır. Söylemsel okumanın önemi; şehrin kolektif hafızanın inşa edildiği gündelik politik göstergeler olarak yarattığı etki düşünüldüğünde ortaya çıkar. Yer adları toplumsal hafıza ve kimlik üretiminin de bilinçdışı inşasını sağlar. Bu bilinçdışı inşa, okul ders kitaplarında somut ve bilinçli bir hal alır. Dolayısıyla yer adlarının kahramanlar ya da resmî ideolojinin belli sembol ve ilkeleriyle ortaya çıkması, okul ders kitaplarında da karşılaşılan bir durumdur. Kitaplardan farklı olarak yer adları, ‘ötekinin olumsuzlanması’ diyalektiğini vurgulamamasına rağmen (çünkü verilen adların herhangi bir ötekiyi referans almadan, doğrudan olumlu bir dizge dâhilinde yerlere verilir), kültürel olarak zihinde verili bir bilgi stokunun oluşturulmasına katkı sağlar. Pierre Bourdieu’nun (2017: 634) *habitus* dediği, yapılandırılmış yapı işlevi görür. Bu bağlamda şehrin ve tarihin gündelik deneyimini kamusal anma yoluyla yapılandıran yer adları, iktidarların toplumsal hafızanın üretimi ve yeniden üretimi noktasında stratejik bir araca dönüşmektedir. Yer adlarının sürekli değişikliklerin yapıldığı bir araca dönüşmesi, iktidarın mutlak mekân perspektifinin bir sonucudur. Örneğin her başa gelen iktidar, “mutlak mekân” fikrinden hareketle şehri, kendi toponimik düzlemi yani kendi ideolojisini damgalayacağı *boş bir mekân* olarak görmektedir.

6. Sonuç

Ad ve yer arasındaki özdeşlik sorunu, Platon’a kadar gitmekle beraber en önemli savunucuları, felsefedeki analitik dilbilimciler (Frege, Russell vd.) olmuştur. Coğrafyadaki ad ve yer arasında kurulan özdeşlik, felsefede adın betimsel olduğunu savunan yaklaşımla aynı bağlamı içerir. Felsefedeki ad çalışmaları gramer ve dilbilime dayalı kurallara yöneldiği için coğrafyadakinden daha farklı bir tartışmayı içerir. Coğrafyada yer ile ad arasındaki ilişki, beşerî ve fiziki-yapı uygunluğu üzerinden özdeşleştirilir (Günel, vd., 2011). Fakat ad-yer özdeşliği ile adın betimsel olduğuna yönelik yaklaşım, yer adı çalışmaları açısından bazı sorunlar içerir. Çünkü ad ve yer özdeşliği ya da adın betimsel özelliği, adın *tanım* olarak düşünülmesine olanak tanır. Fakat tanım, doğası gereği tanımladığı şeyi doğru biçimde kapsamak zorundadır. Ad ve yer özdeşliğinin tanım kavramı çerçevesinde öne sürülmesi, iktidarların yer adlarını değiştirerek gerçekleştirdikleri “toponimik temizliği” (Öktem, 2008) göz ardı

eder. Eğer her ad bir yeri “tanımlıyorsa”, tarihsel süreçte yapılmış adlandırma biçimlerinin iktidar ve egemenlik ile olan ilişkisi otomatikman görünmez hale gelir. Burada ‘göz-ardı-edilmesi’ kavramı, olgu ile kavram arasında yani olgunun temellendiği teorik bağlamın ‘göz ardı edilmesi’ ile paralellik arz etmektedir.

Geçmiş hep şimdiki -zamanda- egemen tarafından yazıldığı için yer adları da değişen egemenlik biçimlerine göre değişik adlar almıştır. Bir yerin geçmişteki adına yine o dönemin egemenlerinin oluşturduğu metinlerden ulaşılmakta ve bu durumda yer adları, ‘egemenlerin yer-adı bilimi’ olarak kavramsallaştırılabileceğimiz bir bağlama dönüşmektedir. Bu yüzden yerel halkın yer ile ilişkilerinden hareketle ortaya koydukları adlandırmaların çoğu egemen metinlerde yer almamış ve yok olup gitmiştir (resmi belgelere hiçbir zaman girmeyen fakat sözlü kültür ve sözlü tarih aracılığıyla varlığını devam ettiren adlar da vardır). Örneğin, yüz yıl önce adı değiştirilmiş ve yüz yıldan bu yanadır yeni adın kullanılageldiği bir yer adını düşünelim. Yüz yıldır o adı kullananlar için adın bir dizi duygulanımsal ögesi ve sembolik anlamı vardır. Fakat yüz yıl öncekiler için bu adın duygusal anlamı ile şimdiki kullanıcılar için oluşturduğu duygusal anlamı nasıl düşünmek gerekir? İşte bu soru, egemenlik/iktidar ile adlandırma arasındaki ilişkinin en can alıcı noktasını oluşturmaktadır. Bu sorudan hareketle bir dizi alt soru da türetilir. Her dönemin egemeni kendi adlandırma biçimini kayıt altına aldığı için, ad ve yer arasındaki ilişki özdeşlikten çıkarak farklı egemen ve iktidarlara göre anlamlar kazanır. Dolayısıyla yerleşim yeri adları ve şehrsel yer adları üzerine yapılacak bir çalışmada, ‘düşünümsel’ (reflexivite) bir teorik yaklaşımın benimsenmesi önem arz etmektedir. Buradaki ‘düşünümsellik’ kavramı, araştırmacının çalışma nesnesine yabancılaşmaması adına, konu edindiği olgunun neresinde olduğuna dair kendisi üzerine ve olguyu temellendirdiği düşüncenin (teorinin) üzerine düşünmesi anlamında kullanılmıştır (Bourdieu ve Wacquant, 2021: 269-283).

Üçüncü başlıktaki tartışmalar sonucunda, yerleşim yeri adları ile şehrsel yer adlarının egemenlikle/iktidarla olan farklı ilişkilene biçimleri ortaya çıkmıştır. İmparatorluk ve ulus-devlet ayrımı üzerinden düşünüldüğünde, bu ilişkilenemenin farklı boyutlara sahip olduğu görülmektedir. Hanedanlığa bağlı geleneksel devletlerdeki adlandırmalar, belirli bir siyasal geleneğin devamı olarak tezahür etmektedir. Roma İmparatorluğu dönemi boyunca kahraman adları (fetih ve yayılma ekseninde), meydana gelen kazanımlara bağlı olarak belirli bir kronolojik kıdem temelinde yer adlarına yansımıştır. Osmanlı Döneminde de buna benzer toponimik uygulamaların yaşandığı bilinmektedir. Fakat modern ulus-devletlerdeki toponimi uygulamaları, ulus-devlet iktidarını ve siyasal kültürünü bir milat olarak başlatır. Örneğin Ankara şehrinde 1923’teki mahallelerin (58 mahalleden 5 tane hariç) neredeyse tamamı, 1941 yılına gelindiğinde şehrsel mekândan silinmiştir (Ankara Şehri Polis Rehberi, 1941: 79-82). Mahallelere verilen yeni adlar ise tek-parti iktidarı bağlamında terkip edilmiştir. Bu noktada geleneksel hanedanlık ve imparatorluklar ile ulus-devlet arasında önemli bir ayrım ortaya çıkmaktadır. Fakat var olan adların değiştirilmesi noktasında hanedanlık, imparatorluk ile ulus-devlet aynı egemenlik mantığına dayanmaktadır. Dolayısıyla, topyekûn adları değiştirme ve yeniden adlandırma süreci, sömürgecilik sonrası ulus-devletlerle, belirli bir etnik kimlik temelinde örgütlenen ulus-devletlerin de uyguladığı bir politikadır (Berg ve Kearns, 2009; Bigon, 2008; Jongerden, 2009; Myers, 2009; Nash, 1999; Öktem, 2008; Wanjiru ve Matsubara, 2017; Yeoh, 1996). Örneğin Yunanistan Osmanlıdan ayrılıp ulus-devletleşme sürecine girdiğinde, Osmanlıya ait adların neredeyse tamamını değiştirmiş ve Yunan

tarihi (Antik Yunan) üzerinden yeniden adlandırmıştır. Fransız Devrimi sonrası süreçte ise şehrsel mekân adları, ideolojik bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır.

Ulus-devlet, cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik'in neredeyse eş zamanlı ortaya çıkışı, adlandırma uygulamalarını bir milat olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Şehrsel mekânın Fransız Devrimi sonrası revizyonu, bilinçli bir ideolojik hat üzerinden zuhur etmektedir. Bu dönemden itibaren adlandırma ve yeniden adlandırma hanedanlık ve monarşi geçmişini görünmez kılan ya da bu geçmişi şimdinin ideolojik araçları çerçevesinde yeniden üreten bir rasyonalizm çerçevesinde şehrsel mekânda yer almıştır. Bu yüzden şehrsel mekândaki yer adlarının içermiş olduğu ideolojik katmanların deşifre edilmesi için “şehrsel yer adları ideolojik bir gösterge” olarak ele alınmıştır.

Yer adlarının bir gösterge olarak ele alınmanın önemli bir sonucu, iktidarların addaki anlamı sabitleme stratejilerine karşı, araştırmacıya addaki anlamın çoğul mahiyetini sürekli hatırlatmasında ortaya çıkar. İkincisi ise verili devlet örgütlenmesi üzerinden şehrsel mekânın düzenlenmesidir. Örneğin her iktidar Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini veri alarak şehrsel mekânı adlandırmaktadır. Farklı iktidarlara göre farklı adlar şehrsel mekâna yansıtılsa da, hiçbir iktidar kuruluş felsefesinin dışına çıkmamaktadır. Yer adlarındaki farklı ideolojik çatışmalar da, kuruluş felsefesinin farklı yorumlanma biçimlerinin bir sonucudur. İşte bu farklı yorumlanma biçimlerinin belirli bir sorunsal dâhilinde tartışmak için gösterge kavramı önemli teorik avantajlar sağlamaktadır.

Gösterge olarak yer adlarının sağlamış olduğu genel sonuç ise, yer adları ile yerli halk arasında kurulan fenomenolojik ilişkinin otantik kökenlerine dair eleştirel bir perspektif sunmasıdır. Fenomenolojinin dolaylı yer deneyimi yaklaşımı, yukarıda da ifade edildiği gibi, ad ile yeri özdeşleştirme tehlikesini içerir. Tarih ve coğrafya çalışmalarındaki temel indirgemeci bakışın nedeni de yer ve adı özdeş görmesinden ileri gelir. Özdeşlik, anlamı sabitleyerek evrenselleştirir ve bu adların geçmişteki anlamını ve adın değiştirilme sebeplerini görünmez kılar. Özellikle farklı göstergelerin eş anlamlı kullanımını düşünelim. Bu konuda *Çığı* örneğini ele alalım. Hakkâri'nin bir beldesi olan *Çığı*, orada yaşayan halk tarafından gündelik dilde *Aşûtê* olarak adlandırılmaktadır. *Aşûtê*'nin Türkçesi *Çığ* demektir. Burada fiziki yapı ile ad arasında bir özdeşlik vardır. Yani hem Türkçe hem de Kürtçe olarak fiziki-coğrafi yapıya uygun bir addır. Fakat adın orada yaşayanların kullandığı biçimiyle değil de sonrasında verilen adla resmî belgelere geçmesi, bu adlandırmayı doğrudan iktidar ilişkilerinin içerisine sokmaktadır. Birçok çalışmada, değiştirilen adların aynı anlamları taşıması ve bu anlamların beşerî ve fiziki-coğrafi yapıyı betimlemeleri yeterli görülmektedir (Günel, vd., 2011). Bu çalışmaların kurduğu “uygunluk stratejisi”, tarihsel süreçte yaşanan iktidar mücadelelerinin yer adları üzerindeki dönüştürücü etkisini görünmez kılmaktadır. Ayrıca bu örnek, ad değişikliği ile mutlak mekân arasındaki en güncel ilişkiyi de görünür kılmaktadır.

Şehrsel mekân adlarının işleyişine baktığımızda da buna benzer bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Doğası gereği her yeni adlandırma, toplumsal deneyime ve gündelik iletişim diline sonradan eklenmektedir. Yeni üretilmiş bir toplu konut alanının -soyut mekân- yol adlandırma sistemini ele alalım. Belirli bir süre zarfından sonra iktidar tarafından yapılan bu adlandırmalar, toplumsal hafıza sisteminin bir parçası olarak deneyimlenmeye başlayacaktır. Bu deneyim, adın anlamının iktidar tarafından sabit bir düzlemden hareketle yapılandırılması amacı güttüğünü akılda tutarak, sonradan gelen

iktidar tarafından bu adların değiştirilmesi iki bağlamda düşünmek mümkündür. Birincisi, ilk adın sonradan gelen iktidar tarafından “kabul görülmemesi”dir. Bu kabul görmemenin siyasal, tarihsel, kültürel gibi farklı motivasyon kaynakları olabilir. İkincisi ise, eski adın oradaki kullanıcıların toplumsal belleğinden silinmesi ve yeni adın gündelik deneyimlere sunulmasıdır. Yeni adın iktidarın murat ettiği anlamıyla, orada yaşayanlar tarafından anlamlandırılma biçimleri tezatlık oluşturabilir. Yeni ad, orada yaşayanlar için sembolik bir şiddet işlevi de içerebilir. Bu örnekler daha da derinleştirilebilir. Derinleştirildiğinde ise, mutlak mekân ile adlandırma arasındaki işleyiş biçimi ön plana çıkmaktadır.

Nihayetinde iktidarın adlandırma ve ad değişikliklerinin temelinde, ‘mutlak mekân’ yaklaşımı yatmaktadır. Yeni adlandırmalarda iktidar, ya şimdinin siyasal kahramanlarını ya da geçmişin belirli bir anını kendi ideolojisi ile harmanlayarak şehirselleştirilme yer adlarına yansıtır. Yer adı değişikliklerinde ise iktidarın mekânı mutlak yani boş görmesi, ilgili yerin değerlerle ve sembollerle dolu olmasına dayanır. İktidar, şimdinin siyasal ideolojisine ya da geçmişten seçilen belirli bir tarihsel katmana dayalı olarak yerleri yeniden adlandırır. Bu yüzden hem yeni adlandırmalarda hem de ad değişikliklerinde iktidar, mekânı boş/lukta görür. Neredeyse her iktidar böyle bir siyasal uygulama biçimi geliştirerek şehirselleştirilme toponimiye müdahalede bulunmaktadır. Bu müdahaleler kimi zaman milliyetçi coşkunun üretiminde⁹; kimi zaman sömürgeci manzarayı silmede¹⁰; bazı durumlarda yeni rejimin sembolleştirilmesinde¹¹; bazı ülkelerde eski rejimin ortadan kaldırılmasında¹² şehirselleştirilme yer adlarının önemli bir değişim aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Diğer yandan şehirselleştirilme yer adlarının iktidarlar arası bir mücadele işlevi görmesi¹³ de mutlak mekân yaklaşımıyla doğrudan ilintilidir.

Notlar

¹ Yukarıdaki paragraf, coğrafya literatüründeki yer adı çalışmalarını ön plana çıkarsa da şehir planlama, mimarlık, tarih ve dilbilim alanında yapılmış birçok yer adı çalışmasının da bir dizi indirgemeci perspektife sahip olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin şehir planlama ve mimarlık alanında yapılmış çalışmaların çoğu “fenomenolojik bir otantikliği” ön plana çıkarırken, dilbilim çalışmaları verili dilsel kategorilerden hareketle yer ile ad arasındaki ilişkiyi nesnelleştirmektedir. Tarih çalışmaları ise, “egemenin yer adı bilimi” olarak kavramsallaştırabileceğimiz bir “tarihsel anlatı” biçimini varsaymaktadır. Tarih çalışmaları, geçmişte egemen olmuş devletlerin ve imparatorlukların kayıt altına aldığı belgelerdeki adlardan yola çıkmaktadır. Yerli halkın yapmış olduğu adlandırmaların resmi devlet belgelerinde olmadığı göz önüne alındığında, adların anlamı ve ad kullanımının tarihsel mahiyeti noktasında, bir dizi metodolojik ve epistemolojik sorun ortaya çıkmaktadır.

² Coğrafya literatüründe şehirselleştirilme mekân adlarını teorik bir çerçevede inceleyen bir çalışma Nurettin Özgen ve Volkan İdris Sarı tarafından yapılmıştır. Özgen ve Sarı “Siyasal İdeolojiler Bağlamında Mekân İsimlendirmeleri: Ankara’daki Kültür Merkezleri Örneği” (2021) başlıklı çalışmalarında, Louis Althusser’in “devletin ideolojik aygıtları” kavramı üzerinden Ankara’daki kültür merkezlerini incelemektedirler.

³ Burada bilgi, anlamın sistemik ve metodolojik bir biçimde iktidar aygıtına dönüşmesi ya da iktidarın bir aygıtı olarak işlev görmesi anlamında kullanılmıştır.

⁴ Yerel halkın, iktidarın yapmış olduğu adlandırmalara karşı eski ve yerli adları kullanmaya devam etmeleri, bir ‘direniş sanatı’ biçimine dönüşmektedir (Scott, 1995). Özellikle İsrail ve Batı Şeria-Gazze’deki toponimik uygulamalar direniş sanatlarına güzel bir örnektir (Cohen ve Kliot, 1992; Pinchevski ve Torgovnik, 2002).

⁵ Russell, Gottlob Frege’yi takip ederek, özel adların kısaltılmış açıklamalar olduğunu düşünür. Ancak Russell için her özel ad, gerçek ‘özel ad’ değildir. Russell ‘gerçek özel adları’, “belirli betimler” olarak ele alır: “İki tür betimleme var; “herhangi bir şöyle-şöyle”den bahsettiğimizde “belirsiz betimleme”, “belirli bir şöyle-şöyle” (tekil olarak) dediklerimize “belirli betimleme” adını verebiliriz” (Russell, 2015: 115). Russell için gerçek özel isimler, “belirli betimleme”lere dayanan ve “mantıksal olarak uygun isimlerdir”.

⁶ İdeoloji, sosyal bilimlerde tanımlanması en zor kavramlardan biridir. İdeoloji terimi, Destutt de Tracy tarafından, fikirlerin keyfi kullanımına karşı bilimsel-nesnel bir fikir biliminin ortaya çıkarılmasını ifade etmek için kullanılmıştır. Tracy’nin bu

açıklamasından günümüze değin, ideoloji çok farklı şekillerde tanımlanmıştır. Karl Marx, pejoratif bir anlam taşıyan ‘yanlış bilinç’ (camera obscura) ile tanımlarken; Karl Mannheim, ideolojiye karşı ‘ütopya’ kavramına dikkat çekmiştir. Vladimir Lenin ise, Marx’ın aksine, ideolojiyi olumlu anlamda tanımlayarak, ‘işçi sınıfı ideolojisi’ne vurgu yapmıştır. Louis Althusser ise, devletin zor aygıtlarının yanında bir de ‘rıza üreten ideolojik aygıtları’ olduğunu ifade etmiştir. Burada adını sayamayacağımız birçok düşünür, dolaylı ya da doğrudan ideoloji kavramı ile hesaplaşmıştır. Örneğin Pierre Bourdieu, ideoloji yerine ‘doxa/habitus’ ikilisini kullanırken, Michel Foucault ‘söylem’ kavramına vurgu yapmıştır.

⁷ Barthes Göstergebilimsel Serüven (2021: 210) kitabında ise, şehrin metinlerarası bir iletişim modeli yansıttığını ifade ederek, ‘şehircilik’ kavramının temelde göstergelerin oluşturduğu bir söylem olarak tartışır.

⁸ Şehrsel yer adlarının ideolojik veçheleri, Bolşevik Devrimi sonrası Sovyet Sosyalist Rusya’nın şehir manzarasında da ön plana çıktı. SSCB’nin çöküşüyle birlikte komünizm, Lenin ve Stalin ile ilişki adlar şehrsel mekânda değiştirilmiştir (Gill, 2005). Palonen (2008), Budapeşte’deki şehrsel yer adları üzerine yapmış olduğu çalışmada, komünist sonrası Budapeşte’de farklı ideolojik grupların şehir metnine farklı adlar bıraktığına dikkat çeker. İsrail’deki yer adlarını Siyonizm üzerinden tartışan Cohen ve Kliot (1992), İsrail’in ulus inşa sürecinde Siyonist milliyetçi ideolojinin yerleri adlandırmada etkili olduğunu ve Arap geçmişinin şehrsel mekânda silindiğine vurgu yapar. Pinchevski ve Torgovnik de (2002) İsrail’deki kamusal alanın Siyonist ideoloji çerçevesinde yapılmış ve aynı zamanda ideolojik-kültürel meşruiyet kazanan bir dizi sembolik yer adının sonradan eklendiğini ortaya koyar. Rusu da (2019) Romanya’da 1829 ile 2018 yılları arasında Sibiu’daki cadde adlarının geçirmiş olduğu siyasal evrimin tarihsel bir kaydını ortaya koyar. Rusu, farklı ideolojik adlandırmalardan hareketle, Macaristan’daki etnopolitik yapıyı ortaya koymaya çalışır. Basık ve Rahautsou (2019), Belarus’un bağımsızlığını kazandıktan sonra, Sovyet Rusya’ya ait adların şehrsel mekândaki değiştirilme sürecini tartışır.

⁹ Almanya için bakınız Azaryahu, 1986; Azaryahu, 1990: Türkiye için bakınız Öktem, 2008; Jongerden, 2009: Fransa için bakınız, Ferguson, 1988.

¹⁰ Singapur için bakınız, Yeoh, 1996; İrlanda için bakınız, Nash, 1999; Afrika için bakınız, Wanjiro ve Matsubara, 2017.

¹¹ Almanya için bakınız, Azaryahu, 1997; Rusya için bakınız Gill, 2005.

¹² Macaristan için bakınız Rusu, 2019; Slovenya için bakınız, Chloupek, 2018.

¹³ İspanya için bakınız, Faraco ve Murphy, 1997; Costa, 2012: Amerika için bakınız, Alderman, 2002.

The Ideological Fiction of Public Areas: An Essay on Critical Toponymy

Selim Bozdoğan^{*a}, Sedat Benek^b

Submitted: 29.06.2022

Accepted: 29.10.2022

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

It has been determined that many studies with the title of 'place names' in the Turkish geography literature concentrate on the classification and description of place names, leaving the theory aside. Traditional research has largely focused on the esoteric and encyclopedic nature of names. These studies started from the relationship between etymological and taxonomic concerns with place (Stewart, 1954: 2; Tankut, 1936: 9; Wright, 1929: 140). Studies, locations within a predefined geographical places, treated them as transparent indicators that function like 'objects' or 'works' (Zelinsky, 2002: 243). This study does not focus on an encyclopedic search for the authentic origins of place names, nor does it resort to an 'exact' classification system to put place names in a certain order. The aim of this study is to discuss the relationship of naming practices with power and ideology in a theoretical framework.

The relationship between naming and power goes back to Ancient Greek thought. Plato, in the *Kratylos* dialogue, establishes an identity between 'name and place' and 'sovereign and naming'. Accordingly, naming is the task of the "law-maker" (nomothetes). The law-maker is the authority who knows the right (ideal) relationship between name with place. The relationship between correct naming-lawmaker with name-place has been considered in an immanent framework. This way of thinking is a phenomenon that is continued in medieval thought and holy books. Thinkers such as Machiavelli, Thomas Hobbes and John Locke also saw naming as a natural consequence of the sovereign/power (Hardt and Negri, 2015). In this perspective, naming is a result of the violent devices of the sovereign/power. However, Nietzsche (2011: 21) highlighted the relationship between name and meaning by drawing attention to the role of naming in the production of common sense of power.

The first systematic discussion of the name and meaning relationship was made by analytical philosophers (Frege, Russell etc.). The beginning of the discussion here comes from the question of whether the name is a description or a sign. However, when this situation is handled within the framework of place names, a different discussion arises. This debate emerges at the point of determining the meaning of the place that the power names, maintaining its continuity and changing other old names. The identity of name and place, which emphasizes the descriptive feature of the name, functions as a power strategy. The meaning in the name symbolizes the power identity through the name (signifier).

* **Corresponding Author:** selimbzdogan@mail.com

^a 100/2000 YÖK PhD Scholarship, Harran University, Department of Geography, Şanlıurfa, Türkiye. <http://orcid.org/0000-0001-8852-8974>.

^b Harran University, Department of Geography, Şanlıurfa, Türkiye, <http://orcid.org/0000-0002-5221-9683>.

This symbolism's arrangement of urban space through place names emerges in the presentation of place names as a sign. As a symbol sign, place names contribute to the display of power in places of visibility. In this contribution, the name is presented to social relations by being identified with the meaning intended by the power. Here, power creates an unconscious field of legitimacy. In addition, the fact that the power places words that signify its own identity in daily communication with new naming means the transformation of social language in favor of power. Therefore, the concept of sign was used to understand the ways in which the power naming the urban space. Each power mounts its own set of signs in the urban space. Therefore, urban space is a text that represents different ideologies of power. The city as a text; It emphasizes not a literary text, but a set of interrelated and structured signs that can be read and interpreted (Costa, 2012: 5).

In order to discuss the relationship between power, name-meaning and sign, the assumption is that power 'names with the perspective of absolute space'. In power denominations, space is 'rationalized' within a 'geometric-absolute empty plane'. The relation between absolute space and rationalism manifests itself in two ways. The first one emerges in the seizing of the place to be exploited in colonial activities by calculating on the map within an 'absolute plane'. The simultaneous emergence of colonial activities and modern cartography is a concrete example of this (Jackson, 2003; Harley, 2001; Pickles, 2011). Second, in the relationship of industrial capitalism to urbanization, the bureaucratic apparatus sees space as absolute: The operation of zoning and regional plans, landscaping, public services and road systems, residential information, postal, telegraph and telephone lines services in urban space requires a rationalized bureaucratic structure. Gearóid Tuathail (Gerard Toal) (1996: 8) uses the concept of 'geo-power' to express the central position of geographical knowledge production and spatial organization in the formation of modern power. The regulation of public services by geo-power as a power technology is realized by an absolute calculation of the urban space (distance between places, length of roads, the area occupied by houses and public spaces, etc.) on the map.

The absolute space approach, reaching its zenith with the rationalist philosophical tradition, has gained a concrete appearance with the reorganization of the urban space of industrial capitalism. According to the rationalist thinker Rene Descartes, the differences between the material substances (*res extensio*) on the living world surface can be calculated mathematically with homogeneous precise points on the Coordinates Plane ($y=f(x)$) (Bozdoğan and Benek, 2022). Of course, Descartes' rationalist philosophical thought has nothing to do with the "pragmatic rationalism" of industrial capitalism. However, Descartes' method of identifying the space with the body and calculating all bodies over homogeneous points is in parallel with the urban arrangements of 19th century rationalism. In this context, the absolute space approach sees the space as a homogeneous empty plane within the zoning plans and over the given maps, instead of the forms of space-structuring (transformation into place) of space-human interaction. Here, the power of human-nature and social relations in structuring the space, that is, the capacity of the environmental past to change and transform the space through cognitive memory, is ignored. But space; it is an active process that includes the tendencies of human practices and 'habitus' (Bourdieu, 2017; Bourdieu and Wacquant, 2021). Therefore, he sees the space of power as an empty plane on which to write his own political culture. Therefore, the reason for fixing the name

and meaning comes from this. Power tries to fix the meaning in the name because the meaning of that place name is not fixed.

2. Methodology

In this study, place names are considered as a sign. As a sign, place names also have a dual function of indicating and showing. While the signifying dimension of place names emerges within the framework of urban orientation (location, address, address description), the meaning of the names expresses a series of different mental contents as signified. Therefore, place names provide the emergence of a city of political meaning (signified), as well as rationalizing (signifying) direction-finding in urban life. In this sense, each place name expresses a geographical place (location), while at the other, less direct level, it refers to a specific ideology that gives this place its own legitimacy (Wanjiru and Matsubara, 2017: 2). An important contribution to thinking of place names as a sign is that an examination of the names will show that the signified has a range of ideological meanings.

When place names loaded with ideological connotations are considered with Valentine Voloshinov's (2020) concept of 'sign region', more meaningful results emerge. For Voloshinov, the sign region is the space of ideology and everything ideological has a semiotic value in this space. In this context, the city, which consists of different ideological indicators, appears as a 'text'. The presence of names that evoke different meanings such as Atatürk Boulevard, Cumhuriyet Primary School, İstiklal Street, Necmettin Erbakan Boulevard, Ziaur Rahman Street, Yılmaz Güney Park in the urban space turns the city into a text. The point that the above theoretical discussion wants to reach; The aim is to reveal, with a theoretical discussion, that certain power ideologies lie on the basis of the relationship between naming a power practice and place. Such a discussion is included in the idea of "critical toponymy".

In the last two decades, many articles have been published critically examining the relationship between naming and power. Some of these articles were brought together under the editorship of Lawrence D. Berg and Jani Vuolteenaho and published in 2009 under the title *Critical Toponymies: The Contested Politics of Place Naming*. In this study, in terms of focusing on the relationship between power and naming, it is included in the 'critical toponymy thought'. While critical toponymy analyzes the political and ideological implications of place names, it also "concentrates on the immanence of fact (description, classification) and concept (theory)" (Vuolteenaho and Berg, 2009: 1). Critical toponymy proposes to conceptualize the power relations underlying naming and renaming as a problematic.

3. Discussion and Conclusions

Different forms of association of settlement names and urban place names with sovereignty/power have emerged. Considering the distinction between empire and nation-state, it is seen that this relationship has different dimensions. The denominations in the traditional states of the dynasty appear as the continuation of a certain political tradition. Throughout the Roman Empire, the names of heroes (on the axis of conquest and expansion) were reflected in place names on the basis of a certain chronological seniority, depending on the achievements. It is known that similar toponymic practices were experienced in the Ottoman Period as well. However, toponymy practices in modern nation-states start the nation-state power and political culture as a milestone. For example, in the city of Ankara, almost all of the neighborhoods in 1923 (except 5 out of 58) were deleted from the urban space by 1941

(Ankara Şehri Polis Rehberi, 1941: 79-82). The new names given to the neighborhoods were combined in the context of one-party (CHP) power. At this point, an important distinction emerges between traditional dynasties and empires and the nation-state. However, at the point of changing the existing names, dynasty, empire and nation-state are based on the same sovereignty logic. Therefore, the process of changing and renaming the total names is a policy implemented by post-colonial nation-states and nation-states organized on the basis of a certain ethnic identity (Berg and Kearns, 2009; Bigon, 2008; Jongerden, 2009; Myers, 2009; Nash, 1999; Öktem, 2008; Wanjiru and Matsubara, 2017; Yeoh, 1996).

The general result provided by the place names as a sign is that it presents a critical perspective on the authentic origins of the phenomenological relationship established between the place names and the indigenous people. The immediate place-experience approach of phenomenology, as stated above, involves the danger of identifying name and place. The main reason for the reductionist view in the studies of history and geography is that it sees the place and the name as identical. Identity universalizes the meaning by fixing it and obscures the past meaning of these names and the reasons for changing the name. Let's consider the synonymous use of different signs in particular. Let's take the example of Çıǧlı in this regard. Çıǧlı, a town in Hakkari, is called Aşûtê by the people living there in everyday language. Aşûtê means Avalanche in Turkish. There is an identity here between the physical structure and the name. It is a name suitable for the physical-geographical structure, both in Turkish and Kurdish. However, the fact that the name is included in the official documents with the name given afterwards, not the form used by the people living there, puts this naming directly into power relations. In many studies, it is considered sufficient that the changed names have the same meanings and that these meanings describe the human and physical-geographical structure. The "eligibility strategy" established by these studies renders invisible the transformative effect of power struggles in the historical process on place names. In addition, this example makes visible the most up-to-date relationship between name change and absolute space.

When we look at the functioning of urban place names, a similar result emerges. Due to its nature, each new naming is later articulated to social experience and the language of everyday communication. Let us consider the road naming system of a newly produced mass housing area - abstract space. After a certain period of time, these designations made by the government will begin to be experienced as a part of the social memory system. Bearing in mind that this experience aims at structuring the meaning of the name by the power from a fixed plane, it is possible to think of the fact that these names are changed by the power that comes later, in two contexts. The first is that the first name is "not accepted" by the later power. This disapproval may have different motivation sources such as political, historical and cultural. The second is that the old name is erased from the social memory of the users there and the new name is presented to daily experiences. The meaning of the new name by the government and the way it is interpreted by the people living there may be a contradiction. The new name may also serve as symbolic violence for those living there.

Ultimately, the 'absolute space' approach underlies the naming and name changes of the power. In the new naming, the power reflects either the political heroes of the present or a certain moment of the past to the urban place names by blending it with its own ideology. In place name changes, the power's view of the place as absolute, meaning empty, is based on the fact that the relevant place is full

of values and symbols. Power renames places based on the political ideology of the present or a specific historical layer chosen from the past. Therefore, both in new namings and name changes, the power sees the space in emptiness. Almost every power intervenes in the urban toponymy by developing such a form of political practice. These interventions are sometimes in the production of nationalist enthusiasm; sometimes in erasing the colonial landscape; in some cases symbolizing the new regime; In some countries, it is seen that urban place names are used as an important means of change in the abolition of the old regime. On the other hand, the fact that urban place names function as a struggle between powers is directly related to the absolute space approach.

Referanslar/ References

- Ankara Şehir Haritası 1944. <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/VHPK/id/264/> adresinden alınmıştır.
- Alderman, D. (2002). Street names as memorial arenas: The reputational politics of commemorating Martin Luther King Jr: in a Georgia County. *Historical Geography*, 30, 99–120. https://www.researchgate.net/publication/238703150_Street_Names_as_Memorial_Arenas_The_Reputational_Politics_of_Commemorating_Martin_Luther_King_Jr_in_a_Georgia_County adresinden alınmıştır.
- Ağaoğulları, M. A., Köker, L. (2009). *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Aliagaoglu, A., Uğur, A. (2018). Şehirsel toponimi: Erzurum'da cadde adları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (40), 1-26. doi:10.31795/baunsobed.489078
- Aliagaoglu, A., Uzun, A. (2011). Şehirsel toponimi (hodonimi): Türkiye için bir tipoloji denemesi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9 (2), 123-133. doi:10.1501/Cogbil_0000000121
- Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Çev. Tümertekin, A.), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Anderson, B. (2017). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. (Çev. Savaşır, İ.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Ankara Rehberi (1949). İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Ankara Şehri Broşürü (1940). Ankara: Devlet Matbaası.
- Ankara Şehri Polis Rehberi (1941). Ankara Emniyet Müdürlüğü, Ankara: Sümer Matbaası.
- Augé, M. (1995). *Non-Places: Introduction to An Antropology of Supermodernity*. (Trans: John Howe), London: VERSO.
- Azaryahu, M. (1986). Street names and political identity: The case of East Berlin. *Journal of Contemporary History*, 21 (4), 581-604. doi:10.1177/002200948602100405
- Azaryahu, M. (1990). Renaming the past: Changes in "city text" in Germany and Austria, 1945-1947. *History and Memory*, 2 (2), 32-53. <https://www.jstor.org/stable/25618598> adresinden alınmıştır.
- Azaryahu, M. (1997). German reunification and the politics of street names: The case of East Berlin. *Political Geography*, 16 (6), 479-493. doi:10.1016/S0962-6298(96)00053-4
- Basık, S., Rahautsou, D. (2019). Toponymic politics and the symbolic landscapes of Minsk, Belarus. *Geographia Cassoviensis XIII*, 2, 107-120. doi:10.26881/jpgs.2020.3.02
- Barnes, T. J., Duncan, J. S. (2006). Introduction: Writing Worlds. In, Barnes, T. J., Duncan, J. S. (Eds.), *Writing Worlds: Discourse, Text and Metaphor in the Representation of Landscape* (1-17). New York: Routledge.
- Barthes, R. (2021). *Göstergebilimsel Serüven*. (Çev. Rifat, M., Rifat, S.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Barthes, R. (2018). *Çağdaş Söylenler*. (Çev. Yücel T.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Barthes, R. (1977). *Image, Music, Text*. Trans: Stephen Heath, London: Fontana Press.
- Baysan, S., Kara, A. (2014). Aydın'da mahalle, bulvar, cadde ve sokak adları: Şehirsel toponimik özellikler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*. 12 (1), 23-48. doi:10.2139/ssrn.3417293
- Benjamin, W. (2011). *Pasajlar*. (Çev. Cemal, A.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berg, L. D., Kearns, R. A. (2009). Naming as Norming, "Race," Gender and the Identity Politics of Naming Places in Aotearoa New Zealand. In Vuolteenaho, J., Berg, L. D. (Eds.), *Critical Toponymies: The Contested Politics of Place Naming* (19-51). Mixed Sources – Cornwall.

- Bigon, L. (2008). Names, norms and forms: French and indigenous toponyms in early colonial Dakar, Senegal. *Planning Perspectives*, 23, 479-501. doi: 10.1080/02665430802319021
- Bourdieu, P. (2017). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (Çev. Fırat, D., Berkkurt, G.), Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). *Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)*. (Çev. Sümer, A.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P., Wacquant, L. (2021). *Düşünümsel Sosyolojiye Davet*. (Çev. Ökten, N.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozdoğan, S., Benek, S. (2022). Modern coğrafi düşüncede mekân ve yer kavramlarının teorik temelleri üzerine bir değerlendirme, *İstanbul Coğrafya Dergisi*, 43, 177-195. doi:org/10.26650/JGEOG2021-892074
- Carter, P. (1988). *The Road to Botany Bay: An Exploration of Landscape and History*. New York: Alfred A. Knopf Press.
- Ceylan, M. A. (2020). Beykoz ve Çevresinde Yer ve Yerleşme Adlarının Değerlendirilmesi. *Beykoz 2020 Sempozyumu*, 27-29 Kasım, İstanbul, 197-228. <https://dokuman.beykoz.bel.tr/KulturYayinlari/BeykozSempozyumuKitabi2020.pdf> adresinden alınmıştır.
- Chloupek, B. R. (2018). Public memory and political street names in Kosice: Slovakia's multiethnic second city. *Journal of Historical Geography*, 64, 25-35. <https://doi.org/10.1016/j.jhg.2018.11.007>
- Cohen, S. B., Kliot, N. (1992). Place-Names in Israel's ideological struggle over the administered territories. *Annals of the Association of American Geographers*, 82 (4), 653-480. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1992.tb01722.x>
- Costa, F. S. (2012). Street names, politics of memory and social debate in Republican Barcelona (1931–1936): A theoretical reflection and case study. *Catalan Journal of Communication and Cultural Studies*, 4 (1), 3-19. doi:10.1386/cjcs.4.1.3_1
- Cresswell, T. (2004). *Place: A Short Introduction*. New Jersey: WileyBalckwell.
- Çankaya Belediyesi Parklar Listesi. 01.08.2022 tarihinde <https://www.cankaya.bel.tr/pages/230/PARKLAR/> adresinden alınmıştır.
- Çıldam, S. Y. (2019). Toponomi (yer adları) açısından Siirt'te mahalle adları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (4) , 1443-1458. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/925642> adresinden alınmıştır.
- Derrida, J. (2020). *Yazı ve Fark*. (Çev. Yalım, P.B.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Derrida, J. (2014). *Gramatoloji*. (Çev. Birkan, İ.), Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Duncan, J. S., Duncan, H. G. (2006). Ideology and Bliss: Roland Barthes and the Secret Histories of Landscape. In Barnes T. J., Duncan, J. S. (Eds.), *Writing Worlds: Discourse, Text and Metaphor in the Representation of Landscape* (18-37). New York: Routledge.
- Duncan, J., Gregory, D. (2009). Text. In Gregory, S., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M., Whatmore, S. (Eds.), *The Dictionary of Human Geography (749-751)*. West Sussex: Blackwell Publishing.
- Durgun, S. (2018). *Memalik-i Şahane'den Vatan'a*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dündar, F. (2011). *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eroler, E. G. (2019). "Dindar Nesil Yetiştirmek": Türkiye'nin Eğitim Politikalarında Ulus ve Vatandaş İnşası (2002-2016). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eski Ahit: Tevrat, Zebur, İncil. (2018). Yeni Yaşam Yayınları.
- Eco, U. (2019). *Mimarlık Göstergebilimi*. (Çev: Erkman Akerson, F.), İstanbul: Daimon Yayınları.
- Eco, U. (2017). *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı*. (Çev. Atakay, K.), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Eco, U. (1997). Function and Sign: The Semiotics of Architecture. In Leach N. (Eds.), *Rethinking Architecture A reader in Cultural Theory (173-196)*. London: Routledge.
- Faraco, J. C. G., Murphy, M. D. (1997). Street names and political regimes in an Andalusian town. *Ethnology*, 36 (2), 123-148. doi:10.2307/3774079
- Ferguson, P. P. (1988). Reading City Streets. *The French Review*, 61 (3), 386-397. <https://www.jstor.org/stable/393158> adresinden alınmıştır.
- Feyerabend, P. (2017). *Yönteme Karşı*. (Çev. Başer, E.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2016). *Bilginin Arkeolojisi*. (Çev. Urhan, V.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar*. (Çev. Ergüden, I., Akinhay, O.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Foucault, M. (2013). *Kelimeler ve Şeyler*. (Çev. Kılıçbay, M.A.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2011). *Büyük Kapatılma*. (Çev. Ergüden, I., Keskin, F.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gill, G. (2005). Changing symbols: The renovation of Moscow place names. *The Russian Review*, 64, 480-503. doi: 10.1111/j.1467-9434.2005.00371.x.
- Guiraud, P. (1994). *Göstergebilim*. (Çev. Yalçın M.), Ankara: İmge Yayınları.
- Günel, V. (2012). Batman'da cadde adlandırmaları: Toplumsal bellek oluşturma ve şehrsel mekâna hâkim olma çabaları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 25, 171-197. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3282> adresinden alınmıştır.
- Günel, V., Şahinalp, M. S., Güzel, A. (2011). Coğrafi ortamın şehrsel mekân adlarına etkisi: Şanlıurfa örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 463-508. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223445> adresinden alınmıştır.
- Güner, İ., Ertürk, M. (2004). Türkiye il merkezi kent adlarının kaynakları üzerine bir araştırma. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 12, 39-62. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/217124> adresinden alınmıştır.
- Gür, B. F. (2011). Unutmak, öteki ve “boş kent” Ankara. *Kent Araştırmaları Dergisi*, 4, 8-21. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/460658> adresinden alınmıştır.
- Gürbilek, N. (2020). *Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hardt, M., Negri, A. (2015). *İmparatorluk*. (Çev. Yılmaz, A.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Harley, J. B. (2001). *The New Nature of Maps: Essays in The History of Cartography*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Hebbert, M. (2005). The street as locus of collective memory. *Environment and Planning D: Society and Space*, 23, 581-596. doi:10.1068/d55j
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. (Çev. Lim, S.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hodge, R., Kress, G. (1995). *Social Semiotics*. New York: Cornell University Press.
- Jackson, P. (2003). *Maps of Meaning: An Introduction to Cultural Geography*. London: Routledge.
- Jongerden, J. (2009). Crafting space, making people: the spatial design of nation in modern Turkey. *European Journal of Turkish Studies (Online)*, 10. <https://journals.openedition.org/ejts/4014> adresinden alınmıştır.
- Kadmon, N. (2004). Toponymy and geopolitics: The political use — and misuse — of geographical names. *The Cartographic Journal*, 41 (2), 85-87. https://www.iwp.edu/wp-content/uploads/2019/05/20131022_KadmonToponymyandGeopolitics.pdf adresinden alınmıştır.
- Keane, W. (2018). On semiotic ideology. *Signs and Society*, 6 (1), 64-87. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/695387> adresinden alınmıştır.
- Kearney, A., Bradley, J. J. (2009). ‘Too strong to ever not be there’: Place names and emotional geographies. *Social and Cultural Geography*, 10 (1), 77-94. doi:10.1080/14649360802553210
- Kripke, S. A. (2005). *Adlandırma ve Zorunluluk*. (Çev. Açıl, B.), İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli (2010). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Laclau, E. (2015). *Evensellik, Kimlik ve Özgürleşme*. (Çev. Başer, E.), İstanbul: Birikim Yayınları.
- Laclau, E. (2007). *Popülist Akıl Üzerine*. (Çev. Çelik, N.B.), Ankara: Epos Yayınları.
- Langendonck, W. V. (2007). *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (Çev. Ergüden, I.), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Light, D. (2004). Street names in Bucharest, 1990–1997: Exploring the modern historical geographies of post-socialist change. *Journal of Historical Geography*, 30, 154–172. doi:10.1016/S0305-7488(02)00102-0
- Lim, S. T. G., Cacciafoco, F. P. (2021). Reflections on the politics of place (re)-naming: Decolonisation, the collapse of totalitarian regimes, and government changes. *Academia Letters*, 956, 1-7. doi:10.1179/nam.2007.55.4.457
- Machiavelli, N. (1998). *Hükümdar*. (Çev. Karabulut, H.K.), İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Mill, J. S. (2011). *A System of Logic: Ratiocinative and Inductive, Being a Connected View of the Principles of Evidence, and the Methods of Scientific Investigation*. The University of Adelaide Library: South Australia.

- Myers, G. A. (2009). Naming and Placing the Other: Power and the Urban Landscape in Zanzibar. In J. Vuolteenaho and L. D. Berg (Eds.). *Critical Toponymies: The Contested Politics of Place Naming* (85-100). Cornwall: Mixed Sources.
- Nash, C. (1999). Irish placenames: Post-colonial locations. *Royal Geographical Society*, 24, 457-480. <https://www.jstor.org/stable/623235> adresinden alınmıştır.
- Nietzsche, F. (2011). *Ahlakın Soykütüğü: Bir Polemik*. (Çev. Alangoya, Z.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Nişanyan, S. (2011). *Hayali Coğrafyalar: Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Değiştirilen Yeradları*. TESEV: İstanbul.
- Öktem, K. (2008). The Nation’s imprint: Demographic engineering and the change of toponymes in Republican Turkey. *European Journal of Turkish Studies*, 7 (7). *Demographic Engineering (I)*. <http://www.ejts.org/document2243.html> adresinden alınmıştır.
- Özgen, N., Sarı, V. İ. (2021). Siyasal ideolojiler bağlamında mekân isimlendirmeleri: Ankara’daki kültür merkezleri örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*. 19, 128-160. doi:10.33688/aucbd.862332
- Palonen, E. (2008). The city-text in post-communist Budapest: Street names, memorials, and the politics of commemoration. *GeoJournal*, 73, 219-230. doi:10.1007/s10708-008-9204-2
- Pickles, J. (2011). *Uzamların Tarihi: Haritacılık Mantiği ve Coğrafi Olarak Kodlanmış Dünya*. (Çev. Işık, K.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Pinchevski, A., Torgovnik, E. (2002). Signifying passages: The signs of change in Israeli street names. *Media, Culture and Society*, 24, 365-388. doi:10.1177/016344370202400305
- Platon. (2015). *Devlet*. (Çev. Eyüpoğlu, S., Cimcoz, A.A.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2000). *Kratylos*. (Çev. Karakaya, C.), İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Ponty, M. M. (2016). *Algının Fenomenolojisi*. (Çev. Sarıkartal, E., Hacımuratoğlu, E.), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Puzey, G., Vuolteenaho, J. (2014). Developing a Gramscian Approach to Toponymy. *Names and Their Environment. Proceedings of the 25th International Congress of Onomastic Sciences, Toponomastics II*. 25-29. August 2014. In the proceedings book (66-77), Glasgow.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. New Delhi: Pion Limited.
- Rifat, M. (2017). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları -I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rose-Redwood, R., Alderman, D., Azaryahu, M. (2010). Geographies of toponymic inscription: New directions in critical place-name studies. *Progress in Human Geography*, 34 (4), 453-470. doi:10.1177/0309132509351042
- Russel, B. (2015). *Mantıksal Atomculuk Felsefesi*. (Çev. Gülenç, K., Arlı Çil, D., Kulak, Ö., Özdağ, C.), İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Rusu, M. S. (2019). Shifting urban namescapes: Street name politics and toponymic change in a Romanian(ised) city. *Journal of Historical Geography*, 65, 48-58. doi:10.1016/j.jhg.2019.07.001
- Sezen, T. (2017). *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No: 26.
- Scott, J. C. (1995). *Tahakküm ve Direniş Sanatları: Gizli Senaryolar*. (Çev. Türker, A.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Stewart, G. R. (1954). A classification of place names. *Names*, 2 (1), 1-13. doi:10.1179/nam.1954.2.1.1
- Şahin, G. (2010). Türkiye’de yapılmış toponomi çalışmaları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 134-156. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/15316> adresinden alınmıştır.
- Tankut, H. R. (1936). *Güneş-Dil Teorisine Göre Toponomik Tetkikler*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Tent, J. (2015). What is a Toponymy?. *Placenames Australia*, 1, 5-6. https://www.researchgate.net/publication/283273532_Toponymy_101A_What_is_a_toponym adresinden alınmıştır.
- Therborn, G. (2002). Monumental Europe: The national years. on the iconography of European capital cities. *Housing, Theory and Society*, 19 (1), 26-47. doi:10.1080/140360902317417976
- Tilley, C. (1994). *A Phenomenology of Landscape. Places, Paths and Monuments*. Oxford-Providence, USA: Berg.
- Tuan, Y. F. (2001). *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tuathail, G. (1996). *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Tunçel, H. (2000). Türkiye’de ismi değiştirilen köyler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 23-34. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/71983#page=28> adresinden alınmıştır.
- Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Voloshinov, V. N. (2020). *Marksizm ve Dil Felsefesi*. (Çev. Küçük, M.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Vuolteenaho, J., Berg, L. D. (2009). Towards Critical Toponymies. In Vuolteenaho, J., Berg, L. D. (Eds.), *Critical Toponymies: The Contested Politics of Place Naming* (1-15), Cornwall: Mixed Sources.
- Wanjiru, M. W., Matsubara, K. (2017). Street toponymy and the decolonisation of the urban landscape in post-colonial Nairobi. *Journal of Cultural Geography*, 34 (1), 1-23. doi:10.1080/08873631.2016.1203518
- Withers, C. W. J. (2000). Authorizing landscape: ‘Authority’, naming and the ordnance survey mapping of the Scottish Highlands in the nineteenth century. *Journal of Historical Geography*, 26 (4), 532–554. doi:10.1006/jhge.2000.0244
- Wright, J. K. (1929). The study of place names recent work and some possibilities. *Geographical Review*, 19 (1), 140-144. doi:10.2307/208082
- Yeoh, B. S. A. (1996). Street-naming and nation-building: Toponymic inscriptions of nationhood in Singapore. *Area*, 28 (3), 298-307. <https://www.jstor.org/stable/20003708> adresinden alınmıştır.
- Zelinsky, W. (2002). Slouching toward a theory of names: A tentative taxonomic fix. *Names*, 50 (4), 243-262. doi:10.1179/nam.2002.50.4.243
- Zizek, S. (2019). *İdeolojinin Yüce Nesnesi*. (Çev. Birkan, T.), İstanbul: Metis Yayınları.